

Гамлет (переклад О. Грязнова)

Вільям Шекспір

В. Шекспір

ГАМЛЕТ

Переклад Олександра Грязнова

ДІЙОВІ ОСОБИ

К л а в д і й, король данський.

Г а м л е т, син покійного і племінник нинішнього короля.

Ф о р т і н б р а с, принц норвезький.

П о л о н і й, головний королівський радник.

Г о р а ц і о, друг Гамлета.

Л а е р т, син Полонія.

Р о з е н к р а н ц ,

Г і л ь д е н с т е р н — університетські товариші Гамлета.

В о л ь т і м а н д ,

К о р н е л і й — придворні.

О з р і к.

П е р ш и й д в о р я н и н.

Д р у г и й д в о р я н и н.

С в я щ е н и к.

М а р ц е л л,

Б е р н а р д о — офіцери.

Ф р а н ц і с к о, солдат.

Р е й н а л ь д о, слуга Полонія.

А к т о р и.

Д в а г р о б а р і.

К а п і т а н.

А н г л і й с ь к і п о с л и.

Г е р т р у д а, королева данська, мати Гамлета.

О ф е л і я, дочка Полонія.

Д у х б а т ь к а Г а м л е т а.
В е л ь м о ж і, д а м и, о ф і ц е р и, с о л д а т и,
м а т р о с и, г і н ц і т а і н ш і с л у г и.

Місце дії — Ельсінор.

ДІЯ ПЕРША

Сцена перша
Ельсінор. Майданчик перед замком.
Північ. Годинник б'є дванадцяту.
Ф р а н ц і с к о на варті. До нього підходить Б е р н а р д о.

Б е р н а р д о
Хто тут?

Ф р а н ц і с к о
Спинись і назовися сам..

Б е р н а р д о
Нехай живе король!

Ф р а н ц і с к о
Бернардо?

Б е р н а р д о
Так.
Ф р а н ц і с к о
Ви нині своєчасно надійшли.

Б е р н а р д о
Дванадцять б'є; іди поспи, Франціско.

Ф р а н ц і с к о
Спасибі, що змінили: я замерз,
І тоскно на душі.

Б е р н а р д о
Було все тихо?

Ф р а н ц і с к о

І миша не пробігла.

Б е р н а р д о

Ну, добраніч.

Якщо тобі зустрінуться Марцелл

З Горацію, то ти їх піджени.

Ф р а н ц і с к о

Я ніби чую кроки. – Стій! Хто йде?

Входять Г о р а ц і о і М а р ц е л л.

Г о р а ц і о

Вітчизни друзі.

М а р ц е л л

Й слуги короля.

Ф р а н ц і с к о

Добраніч вам!

М а р ц е л л

Іди, солдате чесний.

А хто тебе змінив?

Ф р а н ц і с к о

Бернардо тут.

Добраніч вам!

(Виходить.)

М а р ц е л л

Бернардо, гов!

Б е р н а р д о

Скажи,

Горацію з тобою?

Г о р а ц і о

Так, частково.

Б е р н а р д о

Горацію, привіт! Привіт, Марцелле!

Г о р а ц і о

Ну що, з'являлось знову диво це?

Б е р н а р д о

Не бачив ще.

М а р ц е л л

Горацію вважає

Фантазією нашою видіння,

І в те, що ми тут бачили, не вірить.

Ось я і запросив його побути

На варті з нами нинішньої ночі.

Як диво знову з'явиться, нехай

Побачить сам і заговорить з ним.

Г о р а ц і о

. О, так воно і з'явиться!

Б е р н а р д о

Сідаймо.

Ми знову атакуємо твій слух,

Укріплений занадто проти того,

Що бачили ми двічі.

Г о р а ц і о

. Що ж, сідаймо,

Послухаймо цю розповідь ще раз.

Б е р н а р д о

В минулу ніч, коли яскрава зірка,

Що світить від Полярної ліворуч,

Змістилася у ту частину неба,

Де й зараз сяє нам, Марцелл і я, –

Якраз пробило першу...

Входить П р и в и д.

М а р ц е л л

. Цить, спинися!

Погляньте, знов з'являється воно.

Б е р н а р д о

На вигляд ніби наш Король покійний.

М а р ц е л л

Горацію, ти вчений, щось промов.

Б е р н а р д о

Хіба не схожий з Королем, скажи?

Г о р а ц і о

Ще й як! Трясусь від подиву і страху!

Б е р н а р д о

Питання він чекає.

М а р ц е л л

Запитай!

Г о р а ц і о

Хто ти, що беззаконно в час нічний

Приймаєш вигляд грізний і прекрасний

Похованого нами короля?

Дай відповідь, тебе я заклинаю!

М а р ц е л л

Образився.

Б е р н а р д о

Дивись, крокує геть!

Г о р а ц і о

Постій! Промов хоч слово! Зачекай!

Привид пішов.

М а р ц е л л

Пішов і говорить не побажав.

Б е р н а р д о

Ну, що тепер, Горацію, ти скажеш?

Чи схоже це на вигадку порожню?

Як думаєш?

Г о р а ц і о

Готовий присягнуть:

Не визнав би, якби я сам не бачив!

М а р ц е л л
І схожий з королем?

Г о р а ц і о
Один в один.
У тих же латах, як в бою з норвежцем;
Такий же, як у пам'ятний той день,
Коли у сварці з виборними Польщі
Він із саней їх вивалив на лід.
Це неймовірно!
М а р ц е л л
І в такий же час
Пройшов учора двічі він повз нас.

Г о р а ц і о
До чого б ця подія – я не знаю;
А взагалі, я бачу в цьому знак
Тих потрясінь, що Данію чекають.

М а р ц е л л
Стривайте. Сядьмо. Хочу запитати:
Для чого ці суворі караули,
Що людям заважають уночі?
Навіщо відливаються гармати,
Купують стільки зброї і вербують
Умілих корабельних теслярів,
Які працюють в свято, як у будень?
Що криється за поспіхом державним,
Який примусив ніч сприяти дню?
Хто може пояснити?

Г о р а ц і о
Я; принаймні
Є чутка, що покійний наш король,
Чий образ нещодавно нам з'явився,
Володарем норвежців Фортінбрасом
На поєдинок викликаний був.
Наш Гамлет, що прославився у світі
Як благородний і хоробрий воїн,
У цьому поєдинку переміг.
За договором, складеним завчасно

З дотриманням суворих правил честі,
Той, хто життя позбувся в поєдинку,
Повинен був позбутись і земель.
Ми втратили б великі володіння
І ними володів би Фортінбрас,
Якщо б він переміг. Такі ж підстави
Дозволили до власних приєднати
Норвезькі землі Гамлету. Але
Молодший Фортінбрас, як спадкоємець,
Не визнає законність договору.
У запалі юнацької відваги
Збирає він з норвезьких узбереж
Ватагу молодих головорізів,
Що за харчі готові йти у бій.
Мета цих небезпечних готувань,
Як свідчать повідомлення секретні, —
Зі зброєю в руках відвоювати
Ті землі, що убитий батько втратив.
У цьому, власне, й бачу я причину
Сум'яття і неспокою у нас.

Б е р н а р д о

Я думаю, що так воно і є.
І недарма обходить караули
Зловісний дух, так схожий з королем,
Що для війни створив вагомий привід.

Г о р а ц і о

Як порошина в оці він для мене.
Колись у Римі, в переможні роки,
Перш ніж загинув Юлій властолюбний,
Могили спорожніли, а мерці
По вулицях у саванах блукали.
Хвостаті зорі, і криваві роси,
І сонце в плямах, і щербатий місяць,
Що викликав припливи і відпливи,
Усе передвіщало Судний день.
Такі ж лихі прикмети й передвістя,
Недобрим передуючи подіям,
Немов своїх герольдів чи гінців,
Земля і небо разом посиляють

І нашим нерозумним землякам.

Привид повертається.

Та тихше! Ось він знову! Зупиню
Його будь що. Не рухайся, примаро!
Якщо ти тільки вмієш говорити,
Промов до мене!
Якщо для тебе можу щось зробити

Собі на славу, а тобі на благо,
Промов до мене!
Якщо тобі відома наша доля
І ще не пізно відвернути лихо,
Відкрий мені!
Якщо ти закопав ще за життя
Безцінний скарб, грабунками здобутий, —
Вас, духів, непокоять ці скарби, —
Відкрий мені!

Співає півень.

Тримай його, Марцелле!

М а р ц е л л
Рубати алебардою?

Г о р а ц і о
Рубай,
Якщо він рушить.

Б е р н а р д о
Ось він!
Г о р а ц і о
Ось!
Привид іде геть.
Пішов!
Даремно ми дратуємо його
Таким відкритим проявом насильства,
Бо привид, наче пара, невразливий,
Безглуздо й дивно нам боротись з ним..

Б е р н а р д о

Він міг заговорить, та крикнув півень.

Г о р а ц і о

І він здригнувся, ніби від провини,
Почувши грізний оклик. Кажуть люди,
Що півень, мов дзвінкий трубач зорі,
Пробуджує від сну світило денне,
І від його пронизливого кличу,
Де б не блукав бурлака-дух: на морі,
На суші, у повітрі, у вогні,
Додому поспішає він. І щойно
Ми бачили підтвердження цього.

М а р ц е л л

Від крику півня він немов розтанув.
Повір'я є, що кожен рік, узимку,

У ніч святу Христового різдва
Співець зорі не замовка до ранку.
Тоді не сміють духи ворухнутись,
Цілющий сон планету огортає,
Не шкодять чари ні відьом, ні фей
У цей священний, благодатний час.

Г о р а ц і о

Я теж це чув і навіть трохи вірю.
Та ось і ранок свій рожевий плащ
Від сліз роси обтрушує на сході.
Пора знімати варту. Ще одне:
Давайте принцу Гамлету розкажем
Про бачене. Я присягаюсь вам,
Що дух, із ним зустрівшись, заговорить.
Чи згідні ви, щоб ми йому сказали,
Як дружба і обов'язок велять?

М а р ц е л л

Потрібно розказати. І до того ж
Я знаю, де ми знайдемо його.

Ідуть геть.

Сцена друга.

Парадна зала у замку.

Труби. Входять король, королева,
Гамлет, Полоній, Лаерт, Вольтіманд,
Корнелій, придворні і почет.

Король

Хоч смертю брата Гамлета і досі
Засмучена душа і личить нам
Журитися, а всій державі нашій
Скорботою затьмарити чоло,
Та розум наш, долаючи природу,
Примушує до стриманості в тузі,
Щоб і себе не забували ми.
Тому-то і взяли ми за дружину
Сестру і нині нашу королеву,
Наступницю військових рубежів,
Із почуттями радості й печалі,
Із посмішкою щастя і в сльозах.
При цьому ми постійно покладались
На вашу мудрість. За поради ваші
І схвалення спасибі вам усім.
Тепер про інше: юний Фортінбрас,
Який нас не шанує і вважає,

Що після того, як помер наш брат,
Прийшло в занепад наше королівство,
Так високо занісся у думках,
Що нам набрид вимогами своїми
Йому у володіння повернути
Ті батьківські наділи, що по праву
Здобув собі наш брат. Усе про це.
Тепер про нас і суть цього зібрання.
Тут нами сповіщається листом
Король норвежців, дядько Фортінбраса,
Що в немочі, можливо, і не чув
Про задуми племінника-вояки.
Ми просимо його покласти край
Цим задумам, бо набирають військо
З його підданих і з його казни

Утримують. Листа ми доручаєм
Корнелію везти і Вольтіманду.
Вклоніться старому королю.
Ніяких додаткових повноважень
Не надаєм. Тримайтеся у межах,
Дозволених статтями договору.
Поспішність доведе нам вашу ревність.

К о р н е л і й і В о л ь т і м а н д
Завжди готові виявить її.

К о р о л ь
А ми й не сумнівались. Добра путь!

Вольтіманд і Корнелій ідуть геть.

Що хочеш ти сказати нам, Лаерте?
Прохання є у тебе? В чому суть?
Хоч би із чим звернувся ти до трону,
Завжди свого доб'єшся. Кожен раз
Твоїм проханням ідемо назустріч.
Не стільки годить серцю голова,
Не так рука прислужує вустам,
Як данський скіпетр батькові твоєму.
Чого ти хочеш?

Л а е р т
Дозволу просив би
До Франції невдовзі повернутись.
Приїхав я звідтіль, щоб взяти участь
У вашій коронації, але,
Обов'язок свій виконавши, знову
Туди душею лину і прошу,
Схиляючись покірно, відпустити.

К о р о л ь
А що нам скаже батько твій, Полоній?

П о л о н і й
Володарю, мені він надокучив
Настійливими просьбами, і я

Благословив, хоч дуже неохоче.

Прошу і вас дозволити від'їзд.

К о р о л ь

Не суперечу; в добрий час, Лаерте!

Та не розтрачуй молодість дарма.

А як наш Гамлет, милий наш племінник?

Г а м л е т

(на бік)

Племінник – так, але ніяк не милий.

К о р о л ь

Твоє обличчя знову в чорній хмарі?

Г а м л е т

О ні, занадто сонячне невчасно.

К о р о л е в а

Чи не доволі супитись, як ніч?

Ми хочемо в очах побачить приязнь.

Не опускай додолу їх, немов

Ти батькові сліди шукаєш в праху.

Такий закон: усе живе вмира,

Коли у вічність відійти пора.

Г а м л е т

Такий закон.

К о р о л е в а

Що ж, Гамлете, тоді

Тобі здається дивним в цій біді?

Г а м л е т

Ні, не здається. Так воно і є.

Не хочу я того, що лиш здається.

Ні темний плащ, ні чорний одяг мій,

Ні дихання хрипке, ні сліз потоки,

Ні блідість, ні пригніченість моя –

Свідоктва безсумнівного страждання –

Не можуть душу висловить мою.

Усе це – тільки способи здаватись

Страждальником, їх можна і зіграти.

А справжній сум цурається прикрас

І сліз не виставляє напоказ.

К о р о л ь

Відрадно бачить, Гамлете, як щиро

Сумуєш ти за батьком, що помер.

Та батько твій так само втратив батька,

А той – свого. Обов'язок синів

На певний строк знаходитись в печалі.

Але її триматися уперто,

Повір, це – нерозумно й нечестиво.

Скорбота ця не личить чоловіку

І вказує на недостатню віру,

На душу нестійку, немудрий розум

І серце непокірне і сліпе.

Якщо для нас що-небудь неминуче

І, отже, з кожним трапитись повинне,

Чи варто нам тому чинити опір

І ремствувать? Це перед небом – гріх.

Це – гріх перед еством, перед померлим

І розумом, який вже примирився

Із долею батьків і споконвіку,

Від першого покійника донині,

Все виправдав давно: "Так мусить бути!"

Тож кинь свою печаль і нас за батька

Тепер вважай. Нехай почує світ,

Що ти з усіх найближчий до престолу,

Що ми тебе даруємо любов'ю

Не меншою, ніж міг би справжній батько.

Що ж до надій продовжити навчання

У Віттенбергу, мусимо сказати,

Що плани зовсім нам не до душі.

Ми просимо: роздумай, залишися

На втіху нам усім у Ельсінорі,

Як наш найближчий родич, друг і син.

К о р о л е в а

Мене просить даремно не примушуй.

Залишся тут, не їдь у Віттенберг!

Г а м л е т

Ну, що ж? Бажанням вашим підкоряюсь.

К о р о л ь

Ось відповідь і гідна, і покірна!
Наш дім – твій дім. Ходімо, королево.
Синовньою поступливістю Гамлет
Вніс посмішку у серце, в знак якої
Рахунок наших кубків заздоровних
Хай хмарам оголошує гармата
І гул небес над королівським кубком
Земні громи повторюють. Ходім.

Усі, крім Гамлета, ідуть геть.

Г а м л е т

О, тільки б ти, моє тужаве тіло,
Могло розтануть, відлетіти, зникнуть!
О, тільки б наш предвічний не назвав
Гріхом чи не найтяжчим самогубство!
Яким нікчемним, підлим і дурним
Мені здається все, що є на світі!
Яка мерзота! Мов забутий сад,
Без догляду зарослий бур'янами,
Так цілковито й неподільно світ
Тепер заповнили злоба й дикість.
Як швидко все це трапитись могло!
Два місяці, як вмер... Ще й двох не буде.
Такий король! Неначе Аполлон
З сатиром поруч; нічого й рівняти.
Він матір так любив, що навіть вітру
Не дозволяв дихнути їй в лице.
Вона й сама тягнулася до нього,
Немов жага у неї лиш зростала
Від вгамування. А всього за місяць...
Жінки, жінки, ім'я вам – віроломство!
Ще навіть черевики не стоптала,
В яких ішла за гробом чоловіка
В сльозах, як Ніобея. І вона –
О боже, звір, що розуму не має,
Скучав би довше! – вже дружина дядька,
Який з моїм покійним батьком схожий,

Як я із Геркулесом. Через місяць!
Та навіть сіль від лицемірних сліз
З повік її червоних ще не зникла,
Як вийшла заміж. О, мерзенний поспіх –
Так вдаритись у кровозмісний блуд!
Ні, більше нам не бачити добра.
Замовкни, серце, треба причаїтись.

Входять Г о р а ц і о, М а р ц е л л і Б е р н а р д о.

Г о р а ц і о
Привіт вам, принце!

Г а м л е т
Радий вас побачить,
Горацію! Чи вірити очам?

Г о р а ц і о
Так, справді я, ваш вірний раб до гроба.

Г а м л е т
Який же раб! Таж ми – товариші.
Що привело і вас із Віттенберга? –
А вас зовуть Марцелл?

М а р ц е л л
Мій принце, так.
Г а м л е т
Я радий вас зустріти.
(до Бернардо)
Добрий вечір. –
(до Горацію)
Так що вас привело із Віттенберга?

Г о р а ц і о
Моє байдикування, принце мій.

Г а м л е т
Вас ледарем і ворог не назвав би,
То ви не зводьте наклепи на себе
І вірить не примушуйте мене

У ці казки. Ви зовсім не гульвіса.
У вас, напевне, справи в Ельсінорі?
Тут вас навчать пияцтву.

Г о р а ц і о
Я приїхав
На похорон, коли ваш батько вмер.

Г а м л е т
Не надсмійтесь, друже, наді мною.
Хотіли ви сказати – на весілля?

Г о р а ц і о
Так, швидко ваша мати вийшла заміж.

Г а м л е т
Ощадливість, мій друже! Кращі страви
Від поминок пішли на шлюбний стіл.
О, краще б я зустрівся у раю
Із ворогом, ніж день такий зустріти!
Мій батько! Як живий переді мною!

Г о р а ц і о
Де, милий принце?

Г а м л е т
У очах душі.
Г о р а ц і о
Я пам'ятаю: справжній був король.

Г а м л е т
Він був людина справжня; вже такого
Не бачити нам більше короля!

Г о р а ц і о
Мій принце, він з'являвся уночі.

Г а м л е т
З'являвся? Хто?

Г о р а ц і о

Король, ваш батько.

Г а м л е т

Батько?

Г о р а ц і о

Мій принце, почекайте, не дивуйтесь.

Послухайте, що я вам розкажу,

Собі у свідки взявши офіцерів,

Про те, що бачив.

Г а м л е т

Швидше говори.

Г о р а ц і о

Дві ночі поспіль офіцерам цим,

Бернардо і Марцеллу, в караулі,

У темряві й безмовності нічній

З'являлося видіння. Невідомий,

Озброєний із ніг до голови,

І сущий батько ваш, величним кроком

Повз них проходив. Тричі він пройшов

Перед очима, сповненими жаху,

На відстані руки; вони ж стояли,

Мов громом вражені, німі й заціпенілі.

Про це вони розповіли мені,

Поклявшись все тримати в таємниці.

На третю ніч я з ними став на варту

І можу все підтвердити дослівно:

У той же час пройшла та сама тінь.

Вона і наш король покійний схожі,

Як дві руки.

Г а м л е т

Де трапилося це?

М а р ц е л л

За стінами, на площі перед замком.

Г а м л е т

Ви з ним не говорили?

Г о р а ц і о

Говорив,

Та він не відповів. Коли ж удруге
Проходив він, тоді мені здалося,
Що він готовий був заговорить;
Але якраз почав кричати півень,
І він при цьому звуку відсахнувся
І зник з очей.

Г а м л е т
Не знаю, що і думать.

Г о р а ц і о
Життям ручуся, принце, все це – правда.
Ми мусили про все сказати вам.

Г а м л е т
Так, так... Та я збентежений. Чекайте,
Сьогодні хто на варті?

М а р ц е л л і Б е р н а р д о
Принце, ми.

Г а м л е т
Ви кажете – озброєний?

М а р ц е л л і Б е р н а р д о
Цілком.

Г а м л е т
Від голови до ніг?

М а р ц е л л і Б е р н а р д о
В шоломі й латах.

Г а м л е т
Так ви його не бачили обличчя?

Г о р а ц і о
Чому ж? Він був із піднятим забралом.

Г а м л е т
Він виглядав похмурим?

Г о р а ц і о
Ні, дивився
Скоріше із печаллю, аніж з гнівом.

Г а м л е т

І був блідий обличчям чи багровий?

Г о р а ц і о

Блідий, мов сніг.

Г а м л е т

Дивився він на вас?

Г о р а ц і о

Дивився пильно.

Г а м л е т

Жаль, що я не бачив!

Г о р а ц і о

Він вас вжахнув би, принце.

Г а м л е т

Що ж, можливо.

Як довго він проходив перед вами?

Г о р а ц і о

Я б міг до сотні вільно полічити.

М а р ц е л л і Б е р н а р д о

Ні, довше, довше.

Г о р а ц і о

При мені не довше.

Г а м л е т

Із бородою сивою?

Г о р а ц і о

Не зовсім.

Як за життя, ледь-ледь із сивиною.

Г а м л е т

Я з вами стану на ніч. Може статись,

Він знову прийде.

Г о р а ц і о

Прийде неодмінно.

Г а м л е т

Якщо він прийде в батьковій подобі,

Я з ним заговорю, хоча б мені
Вуста нечиста сила заліпила.
А вас прошу, як досі ви мовчали,
Так далі зберігайте таємницю,
І хоч би що вночі із нами сталось,
Шукайте в цьому зміст, але мовчіть.
За дружбу відплачу. Тепер прощайте!
Я вийду десь опівночі до вас,
Щоб стать на чати.
У с і
Ваші слуги, принце.
Г а м л е т
Не слуги ви, а друзі. Прощавайте!

Всі, окрім Гамлета, ідуть геть.
Дух батьківський у латах! Кепська справа;
Щось тут не так. Скоріше би стемніло!
Терпи й надійся: скільки б не ховали
Діяння темні, їх таємний слід
Колись таки та з'явиться на світ.

(Іде геть.)

Сцена третя

Кімната в домі Полонія.
Входять Л а е р т та О ф е л і я.

Л а е р т
Мій скарб на кораблі. Прощаймось, сестро.
Пообіцяй нагоди не втрачати
І посилати із попутним вітром
Мені звістки.

О ф е л і я
Не сумнівайся в цьому.
Л а е р т
А залицяння Гамлета – дурниці.
Вважай їх просто витівками крові,
Фіалками, розквітлими завчасно,
Тендітними, приреченими жити

І пахнути лише коротку мить;

І тільки.

О ф е л і я

І не більше?

Л а е р т

Так, не більше.

Життя з літами розвиває в нас

Не тільки міць і силу; як у храмі,

Росте служіння розуму і духу.

Можливо, зараз він тебе і любить,

Не знаючи ні скверни, ні лукавства,

Але сама подумай: хто він є?

Він не володар власним почуттям,

Бо у свого народження в полоні.

Не має права, як проста людина,

Бажати щастя він. Залежить спокій

Від вчинків нерозсудливих його.

Не може він нічого обирати,

А має дбати про державну користь

І слухатися вибору її.

Коли тобі він каже про любов,

Його словам ти довіряй настільки,

Наскільки він їх виправдати може

В положенні високому своєму;

А буде так, як Данія велить.

Ти зрозумій, з яким вогнем ти граєш,

Коли його вислухуєш зізнання,

І скільки сприймеш сорому і горя,

Коли себе умовити даси.

Офеліє, страшися! Як чуми,

Остерігайся пристрасті до нього,

На постріл від взаємності біжи.

Вважають гідним осуду, як місяць

На дівчину погляне крізь вікно.

Обмовити неважко добродіє.

Підточує хробак скоріш за інші

Ще юні, нерозвинуті ростки.

І на світанку, у росистій млі,

Для них морозів згубні повівання.

О сестро! Стримуй звук душевних струн.
Обачливість – наш кращий опікун.

О ф е л і я

Я настанови ці на варті серця
Поставлю. Тільки, брате, ти і сам
Не будь, як грішний пастир, що для інших
Вихвалює тернисту путь на небо,
А сам, своїм не вірячи порадам,
Іде шляхом розгулу і розпусти,
Немов гульвіса справжній.

Л а е р т

О, не бійся.
Та я затримавсь довго. Ось і батько.

Входить Полоній.

Є випадок іще раз попрощатись.
Благословитись знов – подвійне благо.

П о л о н і й

Ти досі тут? Соромся, вже пора!
Напнулись паруси під свіжим вітром
І ждуть тебе. Давай благословлю.

(Кладе руку на голову Лаерта.)

Запам'ятай добряче настанови:
Ховай подалі думку заповітну,
Думкам поспішним ходу не давай.
Привітним будь, та не запанібрата.

Перевіряй надійність друзів; кращих
До себе ланцюгами прив'яжи.
Та на руках не натирай мозолі
Від потисків надмірних. Намагайся
Не лізти в бійку, а якщо вже вступиш,
То бийся так, щоб ворог остерігся.
Побільше слухай, менше говори.
Сприймай думки чужі, та без потреби

Не розголошуй власних міркувань.
Вбирайся, в що дозволить гаманець, —
Багато, та без зайвих викрутасів:
За одягом людину зустрічають.
У Франції, між знаті особливо,
До цього придивляються. Не здумай
Ні позичати, ні давати в борг.
Позичивши, втрачаєш друга й гроші,
А візьмеш в борг, то легко і процвиндриш.
Найголовніше: сам собі не зраджуй,
То й іншим вірність збережеш тоді.
Благословляю ще раз. Прощавай.

Л а е р т

Насмілюся відкланятись поштиво.

П о л о н і й

Давно вже час. Чекають служники.

Л а е р т

Офеліє, дивись, запам'ятай

Мої слова.

О ф е л і я

Я їх замкнула в серці,

А ключ візьми з собою.

Л а е р т

Прощавай!

(Іде геть.)

П о л о н і й

Офеліє, про що ви говорили?

О ф е л і я

Предмет розмови нашої – принц Гамлет.

П о л о н і й

Ах, он як? Це доречно. Кажуть люди,

Що він занадто учащав до тебе?

І що його увагою своєю

Ти не обходиш? І якщо це правда –

А саме так мені переказали
Надійні люди, щоб застерегти, —
Сказати я повинен, що ведеш ти
Себе не так, як мусила б триматись,
Шануючи обов'язок дочки.
Що поміж вами? Тільки не хитруй.

О ф е л і я
Він був зі мною ввічливим завжди
І запевняв у ніжних почуттях.

П о л о н і й
У ніжних почуттях! Та що ти тямиш
У цьому, недосвідчене дівчисько?
І як ти віднеслась до цих запевнень?

О ф е л і я
Не знаю, що і думати, мій батьку.

П о л о н і й
Так я тебе навчу: по-перше, думай,
Що ти – дитя, сприйнявши їх всерйоз,
І вимагай міцнішу запоруку.
По-друге, бути певним від запевнень –
Із певністю пошитися у дурні.

О ф е л і я
Він про своє кохання говорив
Із чемністю.

П о л о н і й
Із чемністю. Чи ба!

О ф е л і я
І клявся мало не всіма святими
На доказ слів своїх.

П о л о н і й
Сільце для пташки!
І я на клятви, доки грала кров,
Колись був дуже щедрим, пам'ятаю.
Це – спалахи, що не дають тепла,

Лише на мить засліплять і погаснуть.
Тож не сприймай їх, дочко, за вогонь
І наперед скупішою зробишся.
Цінуй дорожче бесіду свою,
Не поспішай назустріч, ледь покличе.
А Гамлетові вір лише у тому,
Що молодий і може він дозволить
Собі багато більше, аніж ти.

А клятвам і запевненням не вір,
Бо клятви всі брехливі. Те, що зовні,
Не співпадає з тим, що є насправді:
Заступниці гріховних домагань,
Які звучать обітницями богу,
Щоб краще обдурити. Я не хочу,
Щоб ти віднині тратила свій час
На бесіди із Гамлетом. Іди!
Дивись не забувай!

О ф е л і я
Я підкоряюсь.
(Іде геть.)

Сцена четверта

Площа перед замком.
Входять Г а м л е т, Г о р а ц і о і М а р ц е л л .

Г а м л е т
Пощипує за вуха. Холоднеча!

Г о р а ц і о
Обличчя ріже вітер, як в мороз!

Г а м л е т
Котра година?
Г о р а ц і о
Певне, скоро північ.
М а р ц е л л
Уже пробило.
Г о р а ц і о

Било? Я не чув.

Тоді, напевне, вже надходить час,
В який завжди з'являлося видіння.

Звуки труби і гарматні постріли за сценою.

Що значать, принце, постріли і сурми?

Г а м л е т

Король не спить, у замку бенкетує,
Пиячить і танцює аж до ранку;
І ледь він перехилить кубок з рейнським,
Про це нам сповіщає грім гармат,
Немов про перемогу.

Г о р а ц і о

Що це – звичай?

Г а м л е т

Так, звичай. І хоч я тут народився
І звук до нього, та волів би знищить,
Аніж його і далі зберігать.
Прославлений на заході і сході,
Такий розгул не додає нам честі.
Там наша кличка – свині і п'яниці,
А це нас позбавляє мимоволі
І гідності, і слави, і заслуг.
Буває і з окремими людьми,
Що мають вади вроджені, — у чому
Немає їх ніякої вини,
Бо ми батьків собі не обираєм, —
Або якісь дивацтва, із якими
Тверезий розум впоратись нездатний,
Або погані звички чи манери,
Отож буває, що невинна хиба,
Порожній гандж, чи то в сім'ї, чи власний,
Людину губить у загальній думці,
Хоч безперечні доблесті її,
Як милість божа, чисті й незліченні.
Так прикро, що якась краплина зла
Принижує і зводить нанівець

Усе добро.

Входить П р и в и д.

Г о р а ц і о

Дивіться, принце, ось він!

Г а м л е т

Врятуйте нас, святителі небесні!
Блаженний ти чи проклятий заходжий,
Овіяний геєною чи небом,
Добра чи злого наміру носій,
Мене твоя поява так бентежить,
Що я тебе прохаю: відгукнися,
Володарю, королю данський, батьку!
Не дай мені в невіданні пропасти.
Скажи мені, чому подерли саван
Призначені землі і тлінню кості?
Чому твоя гробниця, де недавно
Навіки упокоївся твій прах,
Розціпила оскал гранітних щелеп,
Щоб викинуть тебе? Чим пояснить,
Що ти, бездушний труп, в залізних латах
З'являєшся у місячному сяйві,
Спотворюючи ніч, і нас, немудрих,
Так страшно приголомшуєш цією

Появою, якій нема розгадки?

Скажи: навіщо? Що робити нам?

Привид манить Гамлета.

Г о р а ц і о

Він знаками запрошує вас, принце,
Іти за ним, немов сказати хоче
Щось наодинці.

М а р ц е л л

Гляньте, як уперто
Він кличе вас подалі відійти.
Та не ходіть, благаю вас.

Г о р а ц і о

Нізащо!

Г а м л е т

Він тут не заговорить. Я піду.

Г о р а ц і о

Не треба, принце!

Г а м л е т

А чого боятись?

Життя мені за шпильку не дорожче.

А чим душі зашкодити він може,

Коли вона безсмертна, як і він?

Мене він знову манить; я іду.

Г о р а ц і о

А що, як заведе він до води

Чи на вершину скелі, що нависла

Над морем, і обернеться при цьому

На щось жахливе, розум у безумство

Штовхнувши, мов у хвилі? Зупиніться;

На скелі виникають мимоволі

Несамовиті помисли у тих,

Хто з кручі довго дивиться у море

І чує, як реве воно внизу.

Г а м л е т

Він манить знов. – Іди! Я за тобою.

М а р ц е л л

Не пустимо! Стривайте!

Г а м л е т

Руки геть!

Г о р а ц і о

Одумайтесь! Не треба.

Г а м л е т

Голос долі

Мене зове і м'язи тятивою,

Як левові, напружує мені.

Привид манить.

Мене він кличе знову. Геть з дороги!

(Виривається від них.)

Хто зупинить насмілитися, того я
Сам привидом зроблю! – Іди! Я слідом.

Привид і Гамлет ідуть геть.

Г о р а ц і о

Довів себе він майже до нестями.

М а р ц е л л

Ходім за ним. Не можна так лишати.

Г о р а ц і о

Скоріш услід! Та що це означає?

М а р ц е л л

В державі данській завелася гниль.

Г о р а ц і о

Усе у волі божій.

М а р ц е л л

Поспішаймо.

Ідуть геть.

Сцена п'ята

Віддалена частина площі.

Входять П р и в и д і Г а м л е т.

Г а м л е т

Куди ведеш? Я далі не піду.

П р и в и д

То слухай.

Г а м л е т
Я готовий.

П р и в и д
Дуже скоро
Я маю повернутися на муки
У полум'я пекельне.

Г а м л е т
Бідний дух!
П р и в и д
Не співчувай, та вислухай уважно.

Г а м л е т
Обов'язок мій – слухати тебе.

П р и в и д
А ще помститись, як усе почуєш.

Г а м л е т
Що скажеш ти мені?

П р и в и д
Я – батьків дух,
Засуджений блукати уночі,
А вдень в огні пекельному горіти,
Аж поки всі земні мої шаленства
Не вигорять дотла. Не маю права
Я розкривати таємниці пекла.
А то б від слів моїх твоя душа
Здригнулася і кров твоя застигла;
Як зорі, очі вийшли б із орбіт
І піднялося дибом все волосся
Від жаху, мов голки на дикобразі.
Та вічне має бути недоступним
Для вух земних. О слухай, слухай, слухай!
Якщо колись любив ти справді батька...

Г а м л е т
О боже!
П р и в и д

То помстися за убивство!

Г а м л е т

Убивство?

П р и в и д

Так, убивство між убивств,

Хоча жорстокі будь-які убивства.

Г а м л е т

Розповідай, щоб я, немов на крилах

Своїх думок чи пристрасної мрії,

Помчав до помсти.

П р и в и д

Бачу, ти готовий.

Якщо б ти був простою осокою,

Що розрослась у сонних водах Лети,

І то б ти сколихнувся. Отже, слухай,

Мій Гамлете. Усім оголосили,

Що у саду, коли я там заснув,

Мене змія ужалила. Та данці

Обдурені безчесною брехнею.

Ти мусиш знати, мій єдиний сину:

Змія, що вбила батька, одягла

Його корону.

Г а м л е т

О, мої підозри!

Мій дядько?

П р и в и д

Так. І мій молодший брат.

Підступний перелюбець, кровозмісник,

Природженою хитрістю й лукавством

(Будь проклятий його мерзенний хист!)

Зумів схилить до любощів ганебних

Мою дружину, данську королеву.

Яким стрімким було її падіння!

Мене, чиє кохання благородне

Ішло завжди з обітницею поруч,

Яку я дав колись під час вінчання,

Вона могла змінити на істоту,

Чії природні якості нікчемні

Перед моїми!

Та як повік не схибить доброчесність,
Хоча би як старалася розпуста,
Так плотська хіть у ангельських обіймах
Наскучить безгріховністю й втече
До покидьків...

Та тихше! Вже дмухнув ранковий вітер.
Потрібно поспішати. По обіді,
Коли я спав, як завжди, у саду,
В мій закуток прокрався дядько твій
З проклятим соком блекоти у флязі
І влив мені у вухо той настій,
Що несумісний із людською кров'ю
І швидко, ніби ртуть, шляхи знаходить
У всі завулки потаємні тіла,
Примушуючи кров, як молоко,
Зсідатися. Так сталося і зі мною.
І струпами гидотними укрилось
Миттево, як у Лазаря, все тіло.
Так брат мене позбавив уві сні
Мого життя, корони, королеви;
Так він скопив у розквіті гріхів
Мене без покаяння і причастя;
Так похапцем послав на божий суд,
Обтяженого ношею провини.
О жах! Великий жах! Якщо ти – син,
Не будь до цього злочину байдужим.
Не дай постелі данських королів
Служити кровозмішенню і блуду!
Та, хоч би як ти справу цю повів,
Себе не заплямуй, не посягай
На матір. Хай її карає бог
І совісті нечистої докори.
Тепер мені пора. Уже світляк,
Вогонь згасивши, провіщає ранок.
Прощай, прощай! І пам'ятай мене!
(Іде геть.)

Г а м л е т

О небо! О земля! І на додачу,
Можливо, пекло? Серце, почекай!

Не підгинайтесь піді мною, ноги!
Тримайтесь твердо! Пам'ятать тебе?
Так, привиде нещасний, доки пам'ять
Іще у цьому черепі гніздиться,
Я з пам'ятної дошки постираю
Всі знаки, всі нотатки, всі слова,
Всі образи буття, усі відбитки,
Що молодість і досвід зберегли,
І в книгу мозку запишу навіки
Твій заповіт, не змішаний ні з чим.
Клянусь тобі, немов би перед богом!
О згубна жінко! О підлото братська!
О підлість з підлим усміхом обличчя!
Де грифель мій? Потрібно записати,
Що можна посміхатись і при цьому
Лишатися мерзотником, принаймні
У Данії.

(Пише.)

Віднині мій девіз:

"Прощай, прощай і пам'ятай мене".

Я в тому присягаюсь.

Г о р а ц і о і М а р ц е л л

(за сценою)

Принце! Принце!

М а р ц е л л

(за сценою)

Озвіться, принце Гамлете!

Г о р а ц і о

(за сценою)

Хай небо

Нам збереже його!

Г а м л е т

Хай буде так!

М а р ц е л л

(за сценою)

Ого-го-го, ого-го-го, мілорде!

Г а м л е т

Ого-го-го, сюди скоріше, друзі!

Входять Г о р а ц і о і М а р ц е л л.

М а р ц е л л

Ну, як ви тут?

Г о р а ц і о

Які новини, принце?

Г а м л е т

О, чудеса!

Г о р а ц і о

Які?

Г а м л е т

Боюсь казати –

Обмовитесь.

Г о р а ц і о

Та що ви!

М а р ц е л л

Ні, нізащо.

Г а м л е т

Ну, добре. Хто б із вас подумать міг...

Та це між нами?

Г о р а ц і о і М а р ц е л л

Принце, клянемося.

Г а м л е т

Немає в цілій Данії паскуди,

Який би і негідником не був.

Г о р а ц і о

Щоб вам подібну істину сказати,

Було не варто залишати гроб.

Г а м л е т

Не сперечаюсь; і тому давайте

Без зайвих слів прощатися, і підем

Ви – за своїм бажанням чи у справах, —

Бо є у вас і справи, і бажання, —

Я – за своїм; а кажучи точніше,

Молитися піду.
Г о р а ц і о
Це – тільки вихор
Безладних слів, мілорде.

Г а м л е т
Вибачайте.
Я вас образив?
Г о р а ц і о
Принце, то — не злочин.
Г а м л е т
Ні, злочин був, я Патріком клянусь!
А що ж до духа, то скажу відверто:
Він дійсно заслуговує на віру.
Та дізнаватись, що було між нами,
Не намагайтесь. А тепер я прошу,
Товариші по школі і мечу,
Моє прохання виконати.

Г о р а ц і о
Згода.
Г а м л е т
Про те, що відбулось, не говорити.

Г о р а ц і о і М а р ц е л л
Не скажемо, наш принце.

Г а м л е т
Присягніться.
Г о р а ц і о
Клянусь, що не скажу!

М а р ц е л л
Клянуся честю!
Г а м л е т
Кляніться на мечі.

М а р ц е л л
Ми ж поклялись.
Г а м л е т
Ні, на мечі моєму присягайте.

П р и в и д
(з-під сцени)
Кляніться!
Г а м л е т
А, і ти такої ж думки?
Ви чуєте, що привид вам говорить?
Кляніться.
Г о р а ц і о
Та у чому нам поклястись?
Г а м л е т
Мовчать про те, що бачили ви тут.
Долоні покладіть на меч.

П р и в и д
(з-під сцени)
Кляніться!
Г а м л е т
Ніс et ubique? Треба відійти.
Тут станьте і на меч кладіть долоні.
Кляніться не казати анікому
Про те, що ви почули тут.

П р и в и д
(з-під сцени)
Кляніться!
Г а м л е т
Ти знову, кроте? Як ти швидко риєш!
Вже підкопався? Знову зміним місце.

Г о р а ц і о
О день і ніч! Оце так чудеса!

Г а м л е т
Як до чудес, до них ви і поставтесь.
Багато є, Горацію, на світі,
Що і не снилось нашим мудрецам.
Але до діла. Присягніться знов –
І бог на поміч вам, – хоч як би дивно
Себе повів я, хоч кого б собою
Я побажав раптово зображати,
Ніколи ви на ці мої дивацтва

Не будете хитати головою,
Ні схрещувати руки, ні цідити
Із таємничим виглядом, як-от:
"Хто-хто, а ми...", "Могли б, та неохота",
Або "Якби могли ми розказати...",
Чи щось іще із натяком на те,
Що ви про мене знаєте багато.
Так не робіть і хай у цьому бог
Поможе вам.
П р и в и д
(з-під сцени)
Кляніться!

Г а м л е т
Заспокойся,
Бентежний духу! А тепер, панове,
Себе з любов'ю вам я доручаю.
Усе, чим тільки може бідний Гамлет
Вам довести свою любов і дружбу,
Дасть бог, колись здійсниться. Підем разом;
І пальці на губах, я вас прошу.
Звихнувся час, і гірше усього,
Що я повинен вправити його.
Ходімо разом.

Ідуть геть.

ДІЯ ДРУГА

Сцена перша

Ельсинор. Кімната в домі Полонія.
Входять П о л о н і й і Р е й н а л ь д о.

П о л о н і й
Ось гроші й лист Лаертові, Рейнальдо.

Р е й н а л ь д о
Вручу, мілорде.
П о л о н і й
І було б доцільно

Тобі ще до побачення із сином
Рознюхати, як він себе веде.

Рейнальд
Я сам це мав на думці.

Полоній
Що ж? Похвально,
Похвально дуже. Спершу розпитай
Про данців, що живуть тепер в Парижі;
Хто родом, де стоять, чи мають гроші,
З ким водяться і, виявивши врешті,
Що сина знають, переходь у наступ
Від натяків; та прямо не розпитуй.
Скажи, наприклад: "Краще знаю батька,
А сина тільки бачив". Зрозумів?

Рейнальд
Цілком, мілорде.
Полоній
"Сина тільки бачив,
Та чув, що він великий витівник".
І говори про нього, що попало,
Бреши про що завгодно, тільки так,
Щоб це його не зачіпало честі.
Про щось подібне – боже борони.
Розповідай про пустощі і штуки,
Що притаманні юності й свободі
І характерні їм.

Рейнальд
Наприклад, гру?
Полоній
Так, говори про лайку, і про бійки,
І, навіть, про пияцтво набреши.

Рейнальд
Мілорде, не зашкодило б це честі!

Полоній
Чому? Вся справа в тому, як подати.

В надмірностях його не звинувачуй
Або у грубих крайностях. Навіщо?
А так змалюй проступки і гріхи,
Щоб в них знайшли вогонь вільнолюбивий,
Юнацьке баламутство, поривання
Незрілої, та чистої душі,
Властиві всім.
Р е й н а л ь д о
Насмілюсь запитати...

П о л о н і й
Навіщо так робити?

Р е й н а л ь д о
Так, мілорде,
Хотів би знати.
П о л о н і й
Замір мій такий –
І думаю, що спосіб цей надійний:
Коли ти мимохідь замажеш сина,
Як мажуть у роботі рукави,
То співбесідник твій, якщо він знає
За ним подібні витівки, напевне,
Захоче й сам що-небудь розказати
І звернеться до тебе якимось так:
"Сер",— скаже він,— "добродію", чи "друже",
В залежності від того, хто він родом
І як його виховували.

Р е й н а л ь д о
Дійсно.
П о л о н і й
І ось тоді він скаже, ось тоді...
Що це я хотів сказати? Їй-богу, я щось хотів сказати: на чому я зупинився?

Р е й н а л ь д о
На "скаже так: добродію чи друже..."

П о л о н і й
Ага, тоді він скаже... "Так, — він скаже,-
Я знаю молодого чоловіка.

Він був учора чи на тому тижні
З таким-то і таким-то там чи тут.
Він саме грав і був добряче п'яним,
А закінчилось бійкою". Або:
"Я бачив, як він ходить в дім розпусти",
Чи щось іще. Щоб виловити правду,
На вудочку насаджуй, як приманку,
Свідому і безсовісну брехню.
Так ми, хто передбачливі і мудрі,
Обходами, глухими манівцями
Знаходимо потрібні нам шляхи.
Тобі рекомендую той же спосіб.
Ти зрозумів?
Р е й н а л ь д о
Мілорде, зрозумів.

П о л о н і й
Бувай здоровий.

Р е й н а л ь д о
Дякую, мілорде!

П о л о н і й
Слідкуй за сином так, щоб не помітив.

Р е й н а л ь д о
О ні, мілорде.
П о л о н і й
Музики уроки
Нехай бере.
Р е й н а л ь д о
Звичайно.

П о л о н і й
Добра путь!

Рейнальдо іде геть. Входить О ф е л і я.

Офеліє! Що скажеш?

О ф е л і я

Боже правий!
Я вся тремчу від жаху!

П о л о н і й
В чому справа?
Господь з тобою, донечко!

О ф е л і я
Я шила.
Аж тут заходить Гамлет, весь блідий,
Без капелюха; спущені панчохи
Усі у плямах бруду, без підв'язок;
Трясється так, що чути стукотіння
Коліна об коліно; у нестямі,
Немов із пекла вирвався на волю,
Щоб розказати про тамтешній жах.

П о л о н і й
Від пристрасті безумний?

О ф е л і я
Я не знаю,
Але боюсь, що так.

П о л о н і й
І що він каже?
О ф е л і я
Він руку стис і відступив на крок,
Її не відпускаючи, і пильно
Почав мені вдивлятися в обличчя,
Пристаивши долоню до очей,
Немов художник. Довго він дивився;
Струснув рукою, уклонився тричі
І так печально й глибоко зітхнув,
Немов було зітхання це останнє
В його житті. А потім відпустив
Мені затерплу руку і пішов,
Все дивлячись собі через плече,
Повільно до дверей, знайшовши їх
Навпомацки, і вийшов із кімнати,
Очей не відриваючи від мене.

П о л о н і й

Ходімо, розшукаймо короля.

Це – прояви любовної нестями,

Чиї шаленства деколи доводять

Людей до крайніх, відчайдушних рішень.

Але такі вже пристрасті земні,

Що грають нами. Жаль сердегу-принца!

Ти не була занадто з ним сувора?

О ф е л і я

Ні, батьку мій, та ваші настанови

Я пам'ятала й більше не приймала

Його записок.

П о л о н і й

От він і здурів!

Жаль, що судив я зопалу про нього.

Мені здавалось – Гамлет легковажний,

Але я, мабуть, перемудрував.

Та, свідок бог, надмірне піклування –

Таке ж прокляття для старих людей,

Як безтурботність – молодості горе.

Потрібно розказати королю,

Бо часом соромливість і мовчання

Шкідливіші відвертого зізнання.

Ходімо.

Ідуть геть.

Сцена друга

Зала у замку.

Сурми. Входять к о р о л ь, к о р о л е в а,

Р о з е н к р а н ц, Г і л ь д е н с т е р н і почет.

К о р о л ь

Привіт вам, Розенкранце й Гільденстерне!

Крім нашого бажання бачить вас,

Іще й потреба змусила так спішно

Вас викликать. Напевне, вам відомо,

Як Гамлет наш змінився. Невпізнаним

Зробився він і внутрішньо, і зовні.
І важко зрозуміти – що за сила,
Крім батькової смерті, так раптово
Вчинила у душі переворот.
Я вас прошу обох, як давніх друзів,
Однолітків, що вирости із ним
І знаєте його характер добре,
Лишитись гостювати при дворі.
Розвагами й розмовами старайтесь
Розвіять скуку принца; одночасно,
Якщо така вам випаде нагода,
Дізнайтеся, що мучає його
І чи нема у нас для нього ліків.

К о р о л е в а

Про вас він часто згадував, панове.
На світі я не знаю більш нікого,
До кого мав би він подібну приязнь.
Якщо не жаль вам витратити час,
Його люб'язно й щиро присвятивши
Підтримці наших дій і сподівань,
То послуга забутою не буде
Монаршою подякою.

Р о з е н к р а н ц

У ваших
Величностей цілком достатньо прав,
Щоб волю виявляти не в проханнях,
А у веліннях.

Г і л ь д е н с т е р н

Ось чому і ми
Свою готовність віддано служити
Складаємо покірно вам до ніг,
Чекаючи наступних розпоряджень.

К о р о л ь

Спасибі, Розенкранце й Гільденстерне.

К о р о л е в а

Спасибі, Гільденстерне й Розенкранце.

Ну, а тепер прошу: ідіть до сина,
Він так змінився! Слуги! Відведіть
Гостей до принца Гамлета.

Г і л ь д е н с т е р н
Дай боже,
Щоб наше старовинне товариство
Пішло йому на користь!

К о р о л е в а
Дай-то бог.

Розенкранц, Гільденстерн і дехто із почету ідуть.
Входить П о л о н і й.

П о л о н і й
Володарю, з Норвегії послы
Щасливо повернулися додому.

К о р о л ь
Ти був завжди для добрих звісток батьком.

П о л о н і й
І, сподіваюсь, буду. Бо завжди
Обов'язків своїх не забуваю,
Як перед богом, так і королем.
І знаєте, що хочу вам сказати?
Або цей мозок більше вже не здатний
Таємне щось рознюхати, або ж
Розкрив причину Гамлетових марень.

К о р о л ь
То говори: я хочу це почути.

П о л о н і й
Прийміть послів спочатку; а секрет
Залишимо, як фрукти, на солодке.

К о р о л ь
Віддай їм шану – вийди їм назустріч.

Полоній іде.

Він каже нам, Гертрудо, що знайшов
Причину всіх нещасть із вашим сином.

К о р о л е в а
Я думаю, причина тут одна:
Смерть короля і наш поспішний шлюб.

К о р о л ь
Побачимо самі.

Полоній повертається з Вольтімандом і Корнелієм.
Добридень, друзі!
Що відповів наш брат – король норвезький?

В о л ь т і м а н д
Бажає вам добра й всіляких благ.
Він зразу ж відмінив набір до війська,
Який він сам сприймав за підготовку
Племінника до нападу на Польщу,
Та прикривав, як виявилось, напад
На Данію. Побачивши, що вік,
І слабкість, і хвороба так підступно
Обмануті племінником, послав
За Фортінбрасом. Той прийшов невдовзі
І, вислухавши дядькові докори,
Розкаявся і щиро присягнувся
На вас повік не підіймати зброї.
На радощах розчулений король
Дає йому три тисячі щорічних
І право вже споряджені війська
Вести на Польщу. На додачу – просьба,
(подає папір)
Щоб ви благоволили дати дозвіл

Йому пройти крізь ваші володіння
З дотриманням безпеки на умовах,
Які докладно викладені тут.

К о р о л ь

Ми дуже задоволені. В папери
Вчитаємось уважно на дозвіллі
І, обсудивши, відповідь дамо.
За службу вам подяка. Відпочиньте,
А ввечері я жду вас на бенкет.
До зустрічі!

Вольтіманд і Корнелій ідуть.

П о л о н і й
Закінчили із цим.
Монархи найсвітліші! Сперечатись,
Що є король? що – слуги? що є час?
Що означає день і що є ніч? –
То є розтрата часу, дня і ночі.
Оскільки стислість – розуму душа,
А балакучість – тіло і прикраси,
То буду стислим: Гамлет збожеволів,
Чи втратив глузд, тому що божевільний –
Це та людина, що втрачає глузд.

К о р о л е в а
Коротше і поменше викрутасів.

П о л о н і й
Їх зовсім тут немає, королево.
Що збожеволів – факт. І факт, що жаль.
І жаль, що факт. Дурніше і не скажеш.
Та все одно, я постараюсь просто.
Отож, ваш син безумний; нам належить
Знайти причину даного ефекту,
Або скоріш дефекту, бо ефект
Через таку причину дефективний.
А що належить, в тому і потреба.
Іще коротше: в мене є дочка –
Тому і є, що ця дочка моя, –
Дочка, що віддала мені слухняно
Цього листа: послухайте і зважте.
(Читає)

"Небесній, ідолу моєї душі, уквітчаній Офелії..." – Це поганий вираз, банальний вираз:
"уквітчаній" — заяложений вираз. Та слухайте далі. Ось. (Читає.) "На її дивні білі груди,

ці..." - і тому подібне.

К о р о л е в а

І це їй пише Гамлет?

П о л о н і й

Потерпіть.

Я все скажу, міледі, по порядку.

(Читає.)

"Не вір зорі вечірній

І мерехтінню зір,

Не вір сльозі покірній -

Моїй любові вір.

О дорога Офеліє, не даються мені поетичні розміри. Зітхати в риму - не моя справа. Але вір мені, моя хороша, що я міцно тебе люблю. Прощавай. Твій навіки, найдорожча, доки цей механізм іще працює. Гамлет".

Ось що дала дочка мені покірно,

А також розказала: де і як

Освідчувався Гамлет їй в коханні.

К о р о л ь

Як сприйняла вона його любов?

П о л о н і й

Скажіть, якої думки ви про мене?

К о р о л ь

Ви - відданості й чесності взірець.

П о л о н і й

Щасливий був би виявитись ним.

Та що б сказали ви, коли б, заставши

Цю пристрасть ще у зародку - а я

Її розгледів швидше, ніж дочка, -

Я зображав невідання терпляче,

На пристрасть позираючи крізь пальці

І наказавши серцю: замовчи!?

Що думали б про мене ви, міледі,

І ви, мілорде? Твердо, навіпрямки

Своїй дочці я заявив негайно,

Що Гамлет – принц. Вона йому не пара.
Тому не бути. Батьківським повчанням
Примусив замикатися на ключ,
Гінців і подарунки не приймати.
Дочка мене послухалась, і що ж?
Залишений, принц Гамлет поступово
Став сумувати, втратив апетит,
За ним – і сон, ще далі втратив сили;
Від розладу нервової системи
Дійшов до божевілля, у якому
І нині він пригнічений блукає
На горі нам.

К о р о л ь
І ви тієї ж думки?

К о р о л е в а
Цілком правдоподібно.

П о л о н і й
Назовіть
Хоча б єдиний випадок, коли я
Щось стверджував, а все було не так.

К о р о л ь
Не пригадаю.
П о л о н і й
(показуючи на свою голову і плечі)
Дам собі відтяти
Оце від оцього, якщо брешу.
Завжди знайду я істину. Як треба,
То я її добуду з-під землі.

К о р о л ь
Як зараз нам до правди дошукатись?

П о л о н і й
А дуже просто. Принц щоденно бродить
По галереї.

К о р о л е в а

Так.

П о л о н і й

В такий момент

Я підішлю Офелію до нього.

А ми удвох сховаємось за килим.

Побачите їх зустріч. І якщо

Не втратив Гамлет розум від кохання,

То більше я не радник, а тримаю

Заїжджий двір.

К о р о л ь

Ну добре. Зробим це.

К о р о л е в а

А ось і сам він з книгою, нещасний.

П о л о н і й

Я вас прошу, скоріше йдіть обое:

Я підійду до нього. Вибачайте.

Король, королева і почет ідуть геть.

Входить Г а м л е т, читаючи.

Як поживає принц – наступник Гамлет?

Г а м л е т. Добре, слава богу.

П о л о н і й. Ви знаєте мене, мілорде?

Г а м л е т. Звичайно. Ви – торгівець рибою.

П о л о н і й. Ну що ви, мілорде!

Г а м л е т. Тоді не завадило б вам бути таким же чесним.

П о л о н і й. Чесним, мілорде?

Г а м л е т. Так, сер. В наші часи бути чесним – значить бути єдиним з десяти тисяч.

П о л о н і й. Істинно так, мілорде.

Г а м л е т. Що й казати, якщо навіть таке божество, як сонце, розплоджує черву, пестячи промінням падаль... У вас є дочка?

П о л о н і й. Є, мілорде.

Г а м л е т. Не пускайте її на сонце; всякий плід благословенний, та не той, що може бути у вашої дочки. Не ловіть гав, друже.

П о л о н і й(на бік). Ну, що ви скажете? Все переведе на дочку, а спочатку і не впізнав. Рибний, каже, торгівець! Далеко зайшов, далеко! Правду кажучи, і я в молодості натерпівся від любові, майже так само. Та спробую знову. — Що читаєте, мілорде?

Г а м л е т. Слова, слова, слова...

П о л о н і й. А в чому там справа, мілорде?

Г а м л е т. Між ким і ким?

П о л о н і й. Я хочу сказати: що написано в книзі, мілорде?

Г а м л е т. Наклепи, добродію. Бісовий сатирик стверджує, що у старих людей сиві бороди, зморшкуваті обличчя, з очей тече смола і сливовий клей, що в них повністю відсутній розум і трясуться жижки. Всьому цьому я охоче вірю, але друкувати це вважаю непристойним, бо й самі ви, добродію, колись постарієте, як я, якщо будете задкувати, як рак.

П о л о н і й(на бік). Якщо це й божевілля, то в ньому є послідовність. — Чи не піти нам, принце, подалі з протягу?

Г а м л е т. Куди, в могилу?

П о л о н і й. Справді, далі нікуди (на бік). Які влучні часом його відповіді! Винахідливість, яка часто властива безумцям і якої часом позбавлені цілком здорові люди. Одначе, піду скоріше, щоб влаштувати йому зустріч з моєю дочкою. – Шановний принце, прошу дати мені дозвіл піти.

Г а м л е т. Не міг би вам дати нічого, добродію, з чим би розлучився так охоче. Крім мого життя, крім мого життя, крім мого життя.

П о л о н і й. Бажаю вам здоров'я, принце.

Г а м л е т. О, ці нестерпні старі дурні!

Входять Р о з е н к р а н ц і Г і л ь д е н с т е р н.

П о л о н і й. Вам треба принца Гамлета? Він тут.

Р о з е н к р а н ц(Полонію). Благослови вас бог.

Полоній іде геть.

Г і л ь д е н с т е р н

Шановний принце!

Р о з е н к р а н ц

Наш безцінний принце!

Г а м л е т

Кого я бачу, друзі? Гільденстерне

І Розенкранце! Як живеться вам?

Р о з е н к р а н ц

Живеться, як усім синам землі.

Г і л ь д е н с т е р н

На щастя, наше щастя не надмірне:

Ми не помпони з ковпака Фортуни.

Г а м л е т

Але ж і не підешви черевиків?

Р о з е н к р а н ц

Ні те, ні інше, принце.

Г а м л е т

Що ж, чудово.

Так ви живете біля пояса Фортуни чи в осередді її милостей?

Г і л ь д е н с т е р н. Далєбі, ми займаємо в неї скромне місце.

Г а м л е т. В інтимних частинах Фортуни? О, звичайно, це – відома непотріб. Одначе, які новини?

Р о з е н к р а н ц. Ніяких, принце, окрім того, що в світі завелася совість.

Г а м л е т. Значить, скоро кінець світу. Втім, у вас неточні відомості. Але давайте докладніше: чим прогнівили ви, милі друзі, свою Фортуну, що вона шле вас сюди, в тюрму?

Г і л ь д е н с т е р н. В тюрму, принце?

Г а м л е т. Звичайно. Адже Данія – тюрма.

Р о з е н к р а н ц. Тоді весь світ – тюрма.

Г а м л е т. І до того ж зразкова, з безліччю ґрат, камер і підземель, із яких Данія – найгірше.

Р о з е н к р а н ц. Ми не згодні, принце.

Г а м л е т. Значить, для вас вона не тюрма, бо самі по собі речі не бувають ні хорошими, ні поганими, а лише в нашій оцінці. Для мене вона тюрма.

Р о з е н к р а н ц. Це ваше честолюбство робить її тюрмою. Вашим вимогам тісно в ній.

Г а м л е т. О боже! Замкніть мене у горісі, і я міг би відчувати себе володарем нескінченності, якби тільки не мої страшні сні!

Г і л ь д е н с т е р н. А сні і приходять від честолюбства. Честолубець живе тим, що не існує. Він живиться тим, що уявить про себе або собі припише. Він тінь своїх снів, віддзеркалення своїх вигадок.

Г а м л е т. Але і сон всього лиш тінь.

Р о з е н к р а н ц. В тому й справа. Ви самі бачите, яке легке й невловиме честолюбство. Воно навіть не тінь речі, а лиш тінь тіні.

Г а м л е т. Отже, реальні жебраки, а монархи і бундючні герої – лиш їх тіні. Та чи не піти нам до двору замість того, щоб мудрувати? Йй-богу, голова в мене не варить.

Р о з е н к р а н ц і Г і л ь д е н с т е р н. Ми у вашому розпорядженні.

Г а м л е т. Ну, що ви! Я не хочу прирівнювати вас до слуг, бо, чесно кажучи, служать мені препогано. Але що привело вас до Ельсинору?

Р о з е н к р а н ц. Ми хотіли вас провідати, принце; більше нічого.

Г а м л е т. При моїй бідності мала й моя подяка. Але я дякую вам; хоч, правду кажучи, дорогі друзі, моя подяка не варта і гроша. За вами не посилали? Це ваше власне бажання? Ваш приїзд добровільний? Тільки чесно, будь ласка. Га? Ну, говоріть же.

Г і л ь д е н с т е р н. Що нам сказати, принце?

Г а м л е т. Та що завгодно, тільки не про це! За вами посилали. У ваших поглядах читається зізнання, бо ваша совість недостатньо вміла, щоб приховати це. Я знаю, милостиві король і королева посилали за вами.

Р о з е н к р а н ц. З якою метою, принце?

Г а м л е т. Це вам краще знати. Та закликаю вас колишньою дружбою, любов'ю, одностайністю і іншими, ще більш переконливими доказами: будьте зі мною відверті. Посилали за вами чи ні?

Р о з е н к р а н ц (Гільденстерну). Що скажеш ти?

Г а м л е т (на бік). Ну от, маєш. – Якщо любите мене, не заперечуйте.

Г і л ь д е н с т е р н. Принце, за нами посилали.

Г а м л е т. Я вам скажу навіщо. Таким чином моя здогадливість випередить вашу відвертість, і ваша вірність королю і королеві не загубить ні пір'їнки. Останнім часом, не знаю чому, я втратив життєрадісність і звичку до занять. Так тяжко на душі, що цей квітник всесвіту, земля, здається мені безплідною скелею, а цей неосяжний намет повітря, ця гордовито піднесена твердь, це, так би мовити, величне склепіння, викладене іскрами зірок, — все це здається мені скупченням шкідливих і вонючих випарів. Яке диво природи – людина! Як благородно міркує! З якими безмежними здібностями і точністю дій! Вчинками близька до ангелів! Майже рівна богу розумом! Краса всесвіту! Та що мені до цієї істоти, квінтесенцією якої являється прах? Чоловіки не цікавлять мене і жінки також, хоч як би заперечували це ваші посмішки.

Р о з е н к р а н ц. Принце, ми не мали на думці нічого подібного.

Г а м л е т. Чому ж ви посміхнулись, коли я сказав, що чоловіки не цікавлять мене?

Р о з е н к р а н ц. Я подумав, яка пісна зустріч чекає на акторів, яких ми обігнали дорогою. Вони їдуть сюди запропонувати свої послуги.

Г а м л е т. Той, хто грає короля, буде бажаним гостем; його величності я віддам належне. Відважний лицар знайде справу для свого меча і щита. Зітхання закоханого не пропадуть марно. Меланхолік мирно виконає свою роль. Над блазнем будуть реготати всі, хто чекає його жартів, як лоскоту. Хай героїня розкриває всю душу, не рахуючись з віршами. Що то за актори?

Р о з е н к р а н ц. Ті, що вам так подобались, — столичні трагіки.

Г а м л е т. Чому ж вони мандрують? Осідлість була вигіднішою і для слави, і для грошей.

Р о з е н к р а н ц. Я думаю, їх змусили до цього останні нововведення.

Г а м л е т. А шанують їх так само, як при мені? Так само їх відвідують?

Р о з е н к р а н ц. В тому-то й справа, що ні.

Г а м л е т. Чому ж? Хіба вони стали гіршими?

Р о з е н к р а н ц. Ні, вони грають з колишнім блиском. Та у місті з'явився цілий виводок дітлахів, що ледве вилупились. Вони беруть найвищі ноти і зривають шалені оплески. Зараз вони в моді і так лають старі театри, що навіть військові не наважуються ходити туди, боячись бути висміяними у пресі.

Г а м л е т. Як, ці діти такі страшні? Хто їх утримує? Що їм платять? Це їх покликання, доки не згрубіють їх голоси? А пізніше, коли вони самі стануть акторами звичайних театрів, якщо їм не залишиться іншого вибору, чи не пожалкують вони, що їх примушували глумитися над своїм майбутнім?

Р о з е н к р а н ц. Правду кажучи, було багато галасу з обох боків, і народ не вважає за гріх підбурювати їх до сутичок. Один час за п'єсу нічого не давали, якщо в ній не розправлялись з літературним супротивником.

Г а м л е т. Невже?

Г і л ь д е н с т е р н. О, зіпсовано багато крові!

Г а м л е т. І хлопчаки перемагають?

Р о з е н к р а н ц. Так, принце. Навіть Геркулеса з його ношею.

Г а м л е т. Втім, це й не дивно. Наприклад, зараз мій дядько – данський король; і ті, що ледве говорили з ним, доки жив мій батько, тепер дають по двадцять, сорок, п'ятдесят і по сто дукатів за його зображення на мініатюрі. Чорт візьми, в цьому є щось надприродне, якби тільки філософія могла докопатися!

Сурми за сценою.

Г і л ь д е н с т е р н. Ось і актори.

Г а м л е т. Радий вам у Ельсинорі, панове. Ваші руки, друзі. В поняття гостинності входять тактовність і ввічливість. Обмінюймося їх знаками, щоб після моєї зустрічі з акторами ви не подумали, що з ними я більш привітний. Ще раз, з приїздом! Але мій дядько-батько і тітка-мати помиляються.

Г і л ь д е н с т е р н. Відносно чого, принце?

Г а м л е т. Я схиблений лише у норд-норд-вест. При південному вітрі я ще відрізняю сокола від чаплі.

Входить П о л о н і й.

П о л о н і й. Добридень, панове!

Г а м л е т. Слухайте, Гільденстерне, — і ви також, — на кожне вухо по слухачу. Оце старе немовля, яке ви бачите, ще не вилізло з пелюшок.

Р о з е н к р а н ц. Може, він в них потрапив повторно? Адже сказано: старе – як мале.

Г а м л е т. Пророкую, що і він зі звісткою про акторів. Ось побачите. – Ви маєте рацію, добродію; в понеділок вранці, як ви сказали.

П о л о н і й. Принце, у мене є для вас новини.

Г а м л е т. Принце, у мене є для вас новини. Коли Росцій був актором в Римі...

П о л о н і й. Актори приїхали, принце.

Г а м л е т. Та невіже! Ах-ах-ах!

П о л о н і й. Їй-богу, принце!

Г а м л е т. "І кожен їхав на ослі..."

П о л о н і й. Кращі в світі актори на будь-який смак, як наприклад: для трагедій, комедій, хронік, пасторалей, речей пасторально-комічних, історико-пасторальних, трагіко-історичних, трагіко-коміко-історико-пасторальних та для сцен проміжного і непередбаченого виду. Поважність Сенеки і легкість Плавта для них не диво. Для писаних ролей і для експромтів це єдині люди.

Г а м л е т. О Ієффаю, суддя ізраїльський, яким ти скарбом володів!

П о л о н і й. Яким же був цей скарб, мілорде?

Г а м л е т. А як же:

"Дочку єдину він зростив,

Яку любив без міри".

П о л о н і й(на бік). Все норовить про дочку!

Г а м л е т. Га? Чи не так, старий Ієффаю?

П о л о н і й. Якщо Ієффай – це я, то правильно: є в мене дочка, яку я люблю без міри.

Г а м л е т. Зовсім це не правильно.

П о л о н і й. Що ж тоді правильно, мілорде?

Г а м л е т. А ось що:

"Удари долі –

У божій волі".

І далі самі знаєте:

"Що має бути,

Не відвернути".

Продовження – в першій строфі духовного вірша, тому що, як бачите, ми будемо зараз розважатися.

Входять четверо чи п'ятеро акторів.

— Добридень, панове! Ласкаво просимо. Радий вам усім. Добридень, мої хороші.

— Старий друже! Чи ба, якою бородою завісився, відколи ми з тобою не бачились! Приїхав, прикрившись нею, підсміюватись наді мною в Данії? – Чи вас я бачу, панночко моя? Царице небесна! Та ви на цілий венеціанський каблук злетіли в небо від нашої останньої зустрічі! Сподіваюсь, що голос ваш не фальшивить, як золото, вилучене з обігу. – Ласкаво просимо, панове! Давайте, як французькі сокольничі, налетимо на перше, що нам трапиться. Будь ласка, який-небудь монолог. Покажіть нам взірець вашого мистецтва. Ну! Який-небудь пристрасний монолог.

П е р ш и й а к т о р. Який монолог, ласкавий принце?

Г а м л е т. Пам'ятаю, ти колись читав мені один уривок; цю річ ніколи не ставили або не більше одного разу – п'єса не сподобалась. Для натовпу це був, як кажуть, не в коня корм. Але, як зрозумів я та інші, ще кращі судді, це була чудова п'єса, добре розбита на сцени і написана просто і вміло. Здається, заперечували, що віршам не вистачає

гостроти, а мова не достатньо вигадлива, але вважали роботу добrotною, з ознаками здоров'я і ґрунтовності, що приємна і без прикрас. Один монолог із неї я особливо любив: це була розповідь Енея Дідоні, і особливо те місце, де він говорить про убивство Пріама. Якщо ти пам'ятаєш його, почни ось з якого рядка. Чекай, чекай. "Жорстокий Пірр, що наче звір Гірканський..." Ні, щось не так. Але починається з Пірра.

"Жорстокий Пірр, чия душа і зброя

Були іще чорнішими за ніч,

Коли ховались греки у коні,

Тепер зафарбував свій чорний одяг

Рудою кров'ю вбитих ним троянців.

Тепер він з голови до ніг в крові

Чоловіків, жінок, синів і дочок,

Що запеклась на ньому від пожежі,

Яка йому освітлює дорогу

Між мертвих тіл. В кривавому вбранні,

Вогнем і злістю дихаючи, Пірр,

Карбункулами вирячивши очі,

Шука Пріама..."

Продовжуй сам.

П о л о н і й. Їй-богу, добре, принце! Прочитано виразно і з належним почуттям.

П е р ш и й а к т о р

"...Пірр його знаходить.

Насилу меч здіймаючи, Пріам

Від немочі впустив його на землю.

Йому назустріч підбігає Пірр,

З розгону замахнувся на Пріама,

Але цього уже і свист клинка

Збиває з ніг. Та раптом Іліон

З жахливим тріском хилиться додолу

І вбивцю оглушає. Піррів меч

Над головою так і залишився,

Раптово припинивши свій політ.

Хвилину, наче нелюд на картині,

Стоїть без руху непритомний Пірр

Над бідним старцем.

Та, як буває це перед грозою, -

Мовчання в небі, хмари непорушні,

Безвітря, і земля, як смерть, принишкла, -

І звідки не візьмись, раптовий грім

Повітря роздирає... Так і Пірр,

Отямившись, у дикому шаленстві

Іще сильніше помсти зажадав.
Напевне, молот в кузні у Циклопів,
Коли кував для бога Марса лати,
Не плющив так безжалісно залізо,
Як піррів меч скривавлений упав
На бідного Пріама.
Геть, геть, Фортуно! Дайте їй відставку,
Боги безсмертні; колесо розбийте,
Зламайте обід, виламайте спиці
І вісь його, скотивши з-поза хмар,
Закиньте в пекло!"

П о л о н і й. Надто довго.

Г а м л е т. Це пошлють до цирульні разом з вашою бородою. – Продовжуй, будь ласка.
Для нього існують лише танці і непристойні анекдоти, від іншого він засинає.
Продовжуй. Перейди до Гекуби.

П е р ш и й а к т о р

"Та хто б впізнав зневажену царицю?"

Г а м л е т. Зневажену царицю?

П о л о н і й. Гарно! "Зневажену царицю" — це гарно!

П е р ш и й а к т о р

"Босоніж, заливаючи сльозами
Вогонь пожежі, у брудній пов'язці
На голові, що звикла до вінця,
Вона блукала, обмотавши стан,
Весь зморщений, подертим простирадлом.
Побачивши таку страшну наругу,
Як вірити у правоту Фортуни,
Як не проклясти витівки її?
Якби боги із неба подивились,
Як зловтішався із цариці Пірр,
Шматуючи убитого Пріама,
Вони навіки втратили б свій спокій
Із співчуття до бідної Гекуби,
І очі б їх наповнилися сльозми".

П о л о н і й. Дивіться, він змінився в обличчі і весь у сльозах! Будь ласка, досить.

Г а м л е т. Добре. Потім доскажеш мені решту. Шановний, прослідкуйте, щоб про акторів попідкувались. Ви чуєте, ввічливіше з ними, оскільки вони – короткий огляд

нашого часу. Краще вам після смерті одержати погану епітафію, аніж їх недобрий відгук за життя.

П о л о н і й. Принце, я прийму їх відповідно до заслуг.

Г а м л е т. Чорта з два, люб'язний, значно краще! Якщо з кожним обходи-тися згідно з заслугами, хто уникне батого? Обійдіться з ними в міру вашої великодушності. Чим менше вони заслуговують, тим більше слави вашій доброті. Проведіть їх.

П о л о н і й. Ходімо, добродії.

Г а м л е т. Ідіть за ним, друзі. Завтра у нас вистава.

Полоній і всі актори, крім першого, ідуть геть.

Скажи, старий друже, можете ви зіграти "Вбивство Гонзаго"?

П е р ш и й а к т о р. Так, мілорде.

Г а м л е т. Ми поставимо це завтра ввечері. Скажи, чи можливо, при необхідності, завчити монолог рядків на дванадцять-шістнадцять, який би я написав?

П е р ш и й а к т о р. Так, мілорде.

Г а м л е т. Чудово! Іди за тим добродієм, та дивись не передражнюй його.

Перший актор іде.

Дорогі друзі, попрощаємось до вечора. Радий вас бачити у Ельсинорі.

Р о з е н к р а н ц

Наш добрий принце!

Г а м л е т

Бережи вас бог!

Розенкранц і Гільденстерн ідуть геть.

Усі пішли. Нарешті я один!

О, що я за паскуда, що за раб!

Як дивно, що актор оцей бродячий

У вигаданій пристрасті, у казці,

Так підкорив свою свідомість мрії,

Що сходить кров з його обличчя, очі

Туманять сльози, завмирає голос

І весь він сам у образі чужому

Страждає і живе. А через що?

Через Гекубу! Що йому Гекуба?

Що він Гекубі, щоб ридать за нею?

Що натворив би він, якби у нього

Для помсти відшукалася причина
Така, як в мене? Він залив би сцену
Потоком сліз, він голосом своїм
І пристрасними, грізними словами
Невинного потряс, привів в сум'яття
Байдужого, – і слух його, і зір, –
А винного довів би до безумства.
А я,
Тупий, нікчемний виродок, тиняюсь,
Немов сновига, і нічим про себе
Не нагадаю, не зроблю нічого
Для короля, чиє життя і владу
Змели так підло. Що я – боягуз?
Хто хоче першим вдарити мене?
Знеславити зухвало? ущипнути
За підборіддя? сіпнути за носа?
Безкарно обізвати брехуном?
Хто хоче? Сміливіше! Я би стерпів.
В моїй печінці недостатньо жовчі,
Ганьба не злить мене, а то б давно
Я викинув шулікам, наче падло,
Труп нелюда. Блудливий шарлатан!
Кривавий, віроломний, сластолюбний!
О помсто!
Ну і осел я, нічого сказати!
Я син монарха вбитого. Мене
Помститься батьків привид закликає.
А я в нікчемних вигуках вправляюсь
І лайкою свою відвожу душу,
Немов кухарка!
Яка гидота! Розуме, прокинься!
Я чув, немов злочинці у театрі
Бували приголомшені настільки
І грою, і сюжетом, що ридали
І зізнавались в злочинах своїх.
Без слів себе виказує убивство,
Хоч і мовчить. Я доручу акторам
Зіграти перед дядьком щось подібне
До батькової смерті. Прослідкую –
Чи візьме за живе. Якщо здригнеться,
Я знаю, що робити. Та можливо,

Той привид був дияволом, що здатний
Прийняти всякий вигляд. Він же бачить,
Як я стомився, як переживаю,
І направляє душу на погибель.
Мені потрібні докази надійні.
Для того цю виставу я й задумав,
Щоб їх дістать. Видовище – петля,
Щоб зашморгнути совість короля.
(Іде геть.)

ДІЯ ТРЕТЯ

Сцена перша

Ельсинор. Кімната в замку.
Входять король, королева, Полоній,
Офелія, Розенкранці Гільденстерн.

Король
Отож, вам не вдалося допитатись,
Що Гамлета засмучує постійно?
Які думки і марення тривожать
Його душевний спокій день у день?

Розенкранц
Він каже, що і справді сам не свій,
Але чому – не хоче говорити.
Гільденстерн
Розпитувать себе не дозволяє.
Як тільки заговоримо про це,
Він вислизає з хитрістю безумця.

Королева
А як він вас прийняв?

Розенкранц
Цілком привітно.

Гільденстерн
Був дуже чемний, та не дуже щирий.

Р о з е н к р а н ц

Він здався нам надміру балакучим.

К о р о л е в а

Його ви запросили до розваг?

Р о з е н к р а н ц

Це трапилося якось мимоволі.

В дорозі ми акторів обігнали.

Про це сказали Гамлету, і він

Був дуже радий. Зараз ці актори

У замку і одержали наказ

Від Гамлета поставити виставу.

П о л о н і й

Це справді так. І вас він дуже просить

Відвідати увечері спектакль.

К о р о л ь

О, з радістю! Мені приємно чути,

Що в Гамлета є схильність до театру.

І вас прошу підтримати, панове,

Цю схильність.

Р о з е н к р а н ц

Докладемо всіх зусиль.

Розенкранц і Гільденстерн ідуть геть.

К о р о л ь

Іди і ти також, моя Гертрудо.

Послали ми за Гамлетом – для того,

Щоб він зустрів, немов би ненароком,

Офелію. А ми десь недалечко

Сховаємось з її шановним батьком,

Щоб, чуючи і бачачи цю зустріч,

Знайти причину поведінки принца:

Чи винна тут любов, чи щось іще?

К о р о л е в а

Я йду, мілорде. Ну, а вам бажаю,

Офеліє, щоб у безумствах принца
Лише любов причиною була,
Щоб ваша доброчесність повернула
Його на шлях свідомості.

О ф е л і я
Дай бог!
Королева іде геть.

П о л о н і й
Офеліє, прогулюйся отут.
А нам пора, володарю, сховатись.
(Офелії)
Візьми у руки книгу, дочко, ніби,
Читаючи, гуляєш наодинці.
Усі ми так: фальшивим благочестям
Ми можемо і чорта при потребі
Обцукрувати.

К о р о л ь
(на бік)
Це напрочуд вірно!
Як боляче сіпнув мене за совість!
Якщо із щік повії змить рум'яна,
Ті не такі паскудні і жахливі,
Як у оздобі слів мої діла.
Ох, тяжко, тяжко!

П о л о н і й
Я вже чую кроки.
Ховаймося, володарю, мерщій.

Король і Полоній ідуть геть.
Входить Г а м л е т.

Г а м л е т
Так бути чи не бути – ось питання.
Чи гідно це: мовчати і терпіти
Каміння й стріли навісної долі?
Чи треба їй вчинити збройний опір
І в сутичці жорстокій з морем бід
Навіки покінчити з ними? Вмерти.

І припинити цим щоденні муки,
Властиві нам. Хіба це не мета,
Якої прагнем? Вмерти. Сном забутись.
Заснути... І, можливо, бачить сні?
Ось заковика: що наснитись може,
Коли земні погаснуть почуття?
Ось тут розгадка. Ось що нас неволить
Так довго мовчки зносити нещастя.
Бо хто терпів би глум або наругу,
Прийиження, обман або насильство,
Біль почуття зневаженого, кривди
Володаря, його неправий суд,
Насмішки недостойних над достойним,
Коли так просто звільнює від них
Удар кинджала? Хто би захотів
Під тягарем життя чвалати далі,
Коли б таємна безвість після смерті,
Одвічний страх країни, звідкіля
Ніхто не повернувся, не схиляли
Миритись краще зі знайомим злом,
Ніж навмання тікати в невідомість!
Так роздуми з нас роблять боягузів,
Рішучість наша в'яне, наче квітка,
В безвиході свідомості. Отак
Безславно гинуть задуми величні,
Що обіцяли успіх напочатку,
Від зволікання довгого. Та досить!
Офеліє! О, німфо! Спом'яни
Мої гріхи в своїх святих молитвах.

О ф е л і я

Мій принце, чи здорові ви сьогодні?

Г а м л е т

Спасибі вам; цілком, цілком, цілком.

О ф е л і я

Я маю подарунки ваші, принце.

Давно хотіла вам їх повернути.

Візьміть їх.

Г а м л е т

Ви, напевне, помилились,
Бо я нічого вам не дарував.

О ф е л і я

Ви знаєте прекрасно: дарували,
Та ще й з такими ніжними словами,
Що збільшували цінність подарунку.
Візьміть; порядній дівчині не милі
Дарунки, як і клятви, застарілі.
Їх берегти немає в нас підстав,
Якщо розлюбить той, хто дарував.

Г а м л е т. О, так ви порядна дівчина?

О ф е л і я. Мілорде!

Г а м л е т. І ви собою гарна?

О ф е л і я. Що хоче сказати ваша милість?

Г а м л е т. Те, що, коли ви гарна і порядна, вашій порядності нічого робити з вашою красою.

О ф е л і я. Хіба порядність не краща супутниця для краси?

Г а м л е т. О, звичайно! І скоріше краса затягне порядність у ковбаню, аніж порядність виправить красу. Раніше це вважали парадоксом, а тепер доведено. Я вас любив колись.

О ф е л і я. Справді, принце, мені вірилось.

Г а м л е т. Не потрібно було вірити. Хоч як прищеплюй доброчесність до старого стовбура, грішне єство залишиться. Я вас не любив.

О ф е л і я. Тим болючіше я обманута.

Г а м л е т. Іди в монастир; навіщо плодити грішників? Сам я досить поряд-ний, та все ж міг би звинуватити себе у таких речах, що краще б моя мати не народжувала мене. Я надто гордий, мстивий, честолюбний. До моїх послуг стільки гріхів, що мені не вистачає думок, щоб про них подумати, уяви, щоб надати їм образи, і часу, щоб їх вчинити. Якого біса таким людям, як я, товктися між небом і землею? Усі ми – обманщики, не вір нікому з нас. Іди в монастир. Де твій батько?

О ф е л і я. Вдома, принце.

Г а м л е т. Хай за ним замикають двері, щоб він лиш вдома корчив дурня. Прощай.

О ф е л і я. Сили небесні, допоможіть йому!

Г а м л е т. Якщо ти вийдеш заміж, ось на посаг тобі прокляття: будь цнотли-ва, як лід, і чиста, як сніг, все одно не втечеш від наклепу. Замкнись в обителі, кажу тобі. Іди з миром. А якщо неодмінно хочеш заміж, виходь за дурня: розумні надто добре знають, яких потвор ви з них робите. Іди в черниці, кажу тобі. І не барись. Прощавай!

О ф е л і я. Сили небесні, зціліть його!

Г а м л е т. Наслухався я про ваш живопис. Бог вам дав одне обличчя, а ви собі робите інше. Ви танцюєте, стрибаєте, щебечете, даєте прізвиська божим створінням і хочете, щоб ваше безпутство сприймали за цноту. Ні, досить. На цьому я збожеволів. Ніяких весіль. Хто вже одружений, хай живе в шлюбі. Всі, крім одного. Інші залишаться як є. Іди в монастир!(Іде геть.)

О ф е л і я

Який високий розум занедужав!
Надія наша, свято, поєднання
Відваги, красномовності і знань,
Законодавець моди і смаку,
Їх витончене люстро... все на друзки!
А я? Хто я, злощасна і нікчемна,
Із медом клятв недавніх у душі,
Тепер, коли його могутній розум,
Як дзвін, що раптом тріснув, деренчить,
А милий образ, мужній і прекрасний,
Спотворило безумство? Боже мій!
Куди мені подітися самій?
Король і Полоній повертаються.

К о р о л ь

Любов? Ні, не вона в його думках.
І мова, хоч зв'язку у ній немає,
Цілком розумна. Щось не те ховає
Він в закутках бентежної душі,
Виношуючи дещо небезпечне.
Щоб вчасно попередити біду,
Схиляюсь я до рішення такого:
Він в Англію негайно відпливає
Збирати недоплачену данину.
Можливо, море і нові місця
Зуміють в нього вибити із серця
Те, що сидить там і над чим він сам
До божевілля голову ламає.
Як думаєте ви?

П о л о н і й

Хороша думка.
Нехай собі пливе. Та я усе ж
Вважаю, що причиною безумства

Зробилась нерозділена любов. –
А ти що скажеш, дочко? Не повторюй,
Що Гамлет говорив: було все чути. –
Хай буде все по-вашому, мілорде.
Я думаю, коли вистава пройде,
Влаштуєм зустріч принца й королеви;
Нехай попросить мати наодинці
Відкритись їй. Підслухаєм їх теж.
А буде заператись і від неї,
То в Англію зашліть чи ув'язнить,
Як вирішите.

К о р о л ь
Знаємо й самі,
Що божевільним місце у тюрмі.

Ідуть геть.

Сцена друга

Зала в замку.
Входять Г а м л е т і декілька акторів.

Г а м л е т. Вимовляйте слова ролі, як я показував: легко й невимушено. Якщо ви збираєтесь її горланити, як більшість із вас, краще було б її віддати міському глашатаю. І не рубайте повітря руками. Зберігайте почуття міри. Навіть в потоці, вихорі чи, скажімо, урагані пристрасті учіться стриманості, яка всьому надає струнності. Як не обурюватися, коли здоровенний лобур в кошлатій перуці рве перед вами пристрасть в шматки і клоччя на радість ницьому натовпу, який ні про що, крім пантоміми і подібного галасу, не має поняття? Я дав би відшмагати такого молодця за одну лише думку переіродити Ірода або намагання перевершити сатану. Уникайте цього, прошу вас.

П е р ш и й а к т о р. Будьте певні, ваша милосте.

Г а м л е т. Але й без зайвої скутості. Прислухайтеся у всьому до внутрішнього голосу. Рухайтесь у відповідності з діалогом, погоджуйте мову з рухами, не переступаючи межі природності. Кожне порушення міри суперечить призначенню театру, мета якого у всі часи була і буде: тримати, так би мовити, дзеркало перед природою, являти доброчесності її риси, писі – її ж вигляд, а кожному віку і стану – його подобу і відбиток. Якщо тут перестаратися або не досягти цього, необізнані будуть сміятися, але знавець зажуриться, а його думка, з вашого дозволу, повинна для вас переважувати цілий театр інших. Мені траплялись актори, і серед них прославлені мало не до небес, які, не у гнів

їм будь сказано, голосом і манерами не були схожі ні на хрещених, ні на нехристей, ні на будь-кого з людей. Вони так рухались і завивали, що я дивувався, який із поденників природи так невміло їх змайстрував – такими потворними виглядали люди у їх зображенні.

Перший актор. Сподіваюся, принце, ми більш-менш викорінили це у себе.

Гамлет. Усуньте зовсім. А тим, хто грає блазнів, забороніть говорити більше, ніж для них написано. Деякі вдаються до того, що регочуть самі для звеселення гіршої частини публіки, хоч у цей момент потрібна увага до важливого місця п'єси. Це недопустимо і показує, яке дешево самолюбство у цих жартівників. Ідіть підготуйтеся.

Актори ідуть геть.

Входять Полоній, Розенкранц і Гільденстерн.

Ну як, добродію? Бажає король подивитись цю п'єсу?

Полоній. І королева також; і якнайшвидше.

Гамлет. Звеліть акторам поквапитись.

Полоній іде.

Ви не пішли б удвох підігнати їх?

Розенкранц і Гільденстерн. Негайно, принце.

Розенкранц і Гільденстерн ідуть.

Гамлет

Горацію!

Входить Гораціо.

Гораціо

Я тут до ваших послуг.

Гамлет

Горацію, ти кращий із людей,

З якими довелось мені зустрітись.

Гораціо

О, що ви, принце!

Гамлет

Лестоців немає

В моїх словах. Навіщо це мені?

Нужді не лестять. Все твоє багатство –

Веселий твій характер. Хай підлизи

Облесливо багатим догоджають,

Хай гнуть коліна там, де плазування

Дає прибутки. Слухай-но. З тих пір,

Як став я прислухатися до серця,

Воно мені відзначило тебе.

Ти знав страждання, та ніде й нікому
Не натякнув хоча би, що страждав.
Ти зносиш все і завжди вдячний долі,
Хоч що б послала – милості чи гнів.
Благословенний той, у кого розум
І серце у гармонії такіх:
Не дудка він під пальцями Фортуни,
Щоб грать, що та захоче. Пошукайте,
Хто з нас у власних пристрастей не раб?
Його, як і тебе, впусти я в серце,
В самісіньке святилище душі.
Та почекай. Готується вистава.
Ми зараз королю зіграєм п'єсу.
Там буде сцена, що доволі схожа
Із батьківською смертю, про яку я
Тобі розповідав. Прошу тебе,
Коли вона почнеться, невідривно
Дивись на короля. Або при цьому
Здригнеться він і викаже себе,
Або той привид справді був диявол,
І в голові моїй такий же чад,
Як в кузні у Вулкана. Будь уважним.
Я також з нього не звезду очей,
А потім спостереження співставим
І зробим певні висновки.

Г о р а ц і о

Аякже.

Якщо не зможем викрити злочинство,
Я штраф плачу, як злісний укривач.

Г а м л е т

Вони ідуть. Я знов прикинусь хворим.
Сідай де-небудь.

Данський марш. Сурми.

Входять к о р о л ь, к о р о л е в а, П о л о н і й, О ф е л і я,
Р о з е н к р а н ц, Г і л ь д е н с т е р н та інші члени почету,
а також сторожа, що несе смолоскипи.

К о р о л ь. Як поживає наш племінник Гамлет?

Г а м л е т. Повірте, чудово. Як хамелеон, харчуюсь повітрям, що начинене обіцянками. Так не відгодовують і каплунів.

К о р о л ь. Це недоладна відповідь, Гамлете. Вона мене не стосується.

Г а м л е т. А мене й подавно. (Полонію) Мілорде, ви грали на сцені, коли вчилися в університеті, чи не так?

П о л о н і й. Грав, принце, і вважався хорошим актором.

Г а м л е т. Кого ж ви грали?

П о л о н і й. Я грав Юлія Цезаря. Мене убивали в Капітолії. Брут убив мене.

Г а м л е т. З його боку було брутально вбивати таке капітальне теля. – Актори готові?

Р о з е н к р а н ц. Так, мій принце. Вони чекають ваших розпоряджень.

К о р о л е в а. Іди сюди, милий Гамлете, сядь поруч.

Г а м л е т. Ні, матусе, тут є сильніший магніт.

П о л о н і й (пошепки королю). Ого, чули?

Г а м л е т. Леді, можна до вас на коліна?

(Лягає до ніг Офелії.)

О ф е л і я. Ні, мій принце.

Г а м л е т. Вибачте, можна покласти голову вам на коліна?

О ф е л і я. Так, мій принце.

Г а м л е т. А ви вже думали – щось непристойне?

О ф е л і я. Нічого я не думала, принце.

Г а м л е т. Адже це чудова думка – лежати між дівочих ніг!

О ф е л і я. Що, мій принце?

Г а м л е т. Нічого.

О ф е л і я. Вам весело, принце?

Г а м л е т. Кому? Мені?

О ф е л і я. Так, принце.

Г а м л е т. Господи! Для вас я ладен стояти на голові! Втім, що й лишається, як не веселитися? Погляньте, як радісно дивиться моя мати, а не минуло і двох годин, як вмер мій батько.

О ф е л і я. Ні, принце, двічі по два місяці.

Г а м л е т. Так давно? Ну, тоді до біса траур, буду ходити в соболях. Сили небесні! Вмер два місяці тому і досі не забутий! Тоді є надія, що пам'ять про велику людину переживе її на півроку. Але хай жертвує на побудову храмів, бо ніхто й не згадає її, як того дерев'яного коника, чия епітафія:

"Де іграшка оця?
Забули скакунця!"

Грають гобої. Починається пантоміма.

Входять актори – к о р о л ь і к о р о л е в а. Вони виявляють ніжність один до одного. Королева обіймає короля, а він її. Вона стає навколішки перед ним, показуючи свою відданість.

Він піді-

ймає її і кладе їй голову на плече. Потім лягає у квітнику на землю. Бачачи, що він заснув, вона йде геть. Тоді входить о т р у ю в а ч, знімає з нього корону, цілує її, вливає у вухо короля отру-

ту і йде. Повертається королева, бачить, що король мертвий, і жестами показує свій відчай. Зно-

ву входить отруювач з двома чи трьома гробарями, даючи зрозуміти, що поділяє її горе.

Труп

виносять. Отруювач подарунками добивається прихильності королеви. Спочатку вона з обурен-

ням відкидає його залицяння, але потім приймає їх. Всі йдуть геть.

О ф е л і я. Що це означає, принце?

Г а м л е т. "Змія підколодна", а означає злочинство.

О ф е л і я. Певне, пантоміма передає зміст п'єси?

Г а м л е т. Зараз ми про все дізнаємось від цього хлопця. Актори не вміють зберігати таємниць і все виказують.

О ф е л і я. Він пояснить значення показаного?

Г а м л е т. Так, і будь-якої речі, яку ви йому покажете. Не соромтесь тільки показувати, а він без сорому пояснить, що вона означає.

О ф е л і я. Який ви злюка, злюка! Я буду дивитись п'єсу.

П р о л о г

"Можливо, ця вистава

Не дуже вам цікава,

Та просимо, одначе,

Нас вислухать терпляче".

(Іде геть.)

Г а м л е т. Що це, пролог чи напис на каблучці?

О ф е л і я. Дійсно, коротко, мій принце.

Г а м л е т. Як жіноча любов.

Входять два актори, що зображають короля і королеву.

К о р о л ь н а с ц е н і

"Тридцятий раз в квадризі вогняній

Об'їхав Феб моря і світ земний,

І тридцять дюжин місяців для нас

Над обрієм вставало в пізній час,

Відколи шлюб благословляє цей

І нас єднає міцно Гіменей".

К о р о л е в а н а с ц е н і

"Ще стільки ж раз могли б вони пройти,
Моя любов не зможе відцвісти!
Та помічаю я з недавніх пір:
Хворієш ти літам наперекір.
Ти стомлений, стурбований, проте,
Журитися не треба. То – пусте!
Живуть одвіку поруч у жінках
Любов без міри і безмірний страх.
В сльозах їх більше солі, ніж в ропі;
Любов і страх однаково сліпі.
Де розцвіло високе почуття,
Живе і страх за рідне нам життя".

К о р о л ь н а с ц е н і

"Моя любове, близько вже той час,
Коли скінчиться сил моїх запас.
Та не хили печально голови,
Без мене в славі й радості живи.
За іншого, можливо, вийдеш знов..."

К о р о л е в а н а с ц е н і

"Не зраджу я повік свою любов!
Хай, як до шлюбу інший поведе,
Кров першого на другого впаде".

Г а м л е т(на бік).Полин, полин!

К о р о л е в а н а с ц е н і

"У новий шлюб вступають, далебі,
Ті, що шукають вигоди собі".

К о р о л ь н а с ц е н і

"Я вірю, так ти думаєш тепер
І будеш думать, доки я не вмер.
Але рішучість – пам'яті раба:
Тверда до служби, в здійсненні слаба.
Зелений плід тримається гілля,
Та падає, дозрівши, звідтіля.
Щоб жить, потрібно клятви забувать,
Які ми поспішаємо давать.

Своя у кожній пристрасті мета,
Змінилась пристрасть - і мета не та.
Печаль і радість сил не додають,
Що породили, те і розіб'ють.
Де сміх, там плач - вони дружніші всіх;
Сміється легко плач і плаче сміх.
Все тимчасове, все на світі - тлін,
То як любов уберегти від змін?
Любов мінлива, долю ж не змінить.
Кому хто служить - важко зрозуміть.
Коли ти в силі - друзів повен дім,
Коли упав - огидний ти усім.
І тут любов за долею іде:
Кому й не треба, друзів приведе.
А хто в нужді шукає друзів сам,
Той потрапляє в руки ворогам.
Та я закінчу, з чого розпочав:
Іще ніхто майбутнього не знав.
І наміри найкращі раз у раз
Зникають, як набір красивих фраз.
Заміжжя вдруге - це страшні слова
Для тебе, доки ти ще не вдова".

К о р о л е в а н а с ц е н і
"Хай згасне світло, згине урожай!
Ні день, ні ніч не дасть спокою хай!
Мої надії хай поглине тьма!
Хай ждуть мене жебрацтво і тюрма!
Хай рознесе по полю вітровій
Шматки моїх бажань, уривки мрій!
Хай щастя я ніколи не знайду,
Коли, вдова, я заміж знов піду!"

Г а м л е т. Невже обдурить?

К о р о л ь н а с ц е н і
"Міцна присяга. Та залиш мене:
Хай втома і журба моя мине.
Спочину я".
(Засинає.)
К о р о л е в а н а с ц е н і

"Лишу тебе на час,

І хай напасті обминають нас".

(Іде геть.)

Г а м л е т. Матінко, чи подобається вам п'єса?

К о р о л е в а. Мені здається, ця жінка забагато обіцяє.

Г а м л е т. О, та вона дотримає слова!

К о р о л ь. Ви знаєте зміст? В ньому немає нічого негожого?

Г а м л е т. Ні-ні; все це – жарт, отруюють жартома; зовсім нічого негожого.

К о р о л ь. Яка назва п'єси?

Г а м л е т. "Пастка". Але в якому значенні? У фігуральному. П'єса зображає вбивство, вчинене у Відні. Ім'я герцога – Гонзаго. Його дружина – Баптіста. Ви зараз побачите. Це препаскудна витівка. Але нам що до того? Вашої величності і нас, з нашою чистою совістю, це не стосується. Хай шкапа брикається, якщо в неї збиті ноги. Наші кістки цілі.

Входить Л у ц і а н.

Це Луціан, племінник короля.

О ф е л і я. Ви добре замінюєте хор, мій принце.

Г а м л е т. Я міг би служити тлумачем вам і вашому милому, якби міг бачити, як ці ляльки бавляться.

О ф е л і я. Ви колючий, мій принце.

Г а м л е т. Вам довелось би постогнати, перш ніж затупиться моє вістря.

О ф е л і я. Що далі, то гірше.

Г а м л е т. Так і буває, коли обирають собі чоловіка. – Починай, вбивце! Кинь свої прокляті кривляння і починай. Ну! "До помсти кличе каркання зловісне".

Л у ц і а н

"Рука тверда, дух чорний, час нічний.

Міцна отрута, випадок зручний.

Течи, верши діла свої прокляті,

Отруто, що присвячена Гекаті!

Збери чаклунські сили, поспішай

Життю цьому навік покласти край!"

(Вливає отруту у вухо сплячого.)

Г а м л е т. Він отруїв його в саду, щоб заволодіти престолом. Ім'я герцога – Гонзаго. Є повість, що відмінно написана італійською мовою. Зараз ви побачите, як вбивця досягає любові дружини Гонзаго.

О ф е л і я. Король встає!

Г а м л е т. Злякався хлопавки?

К о р о л е в а. Що з його величністю?

П о л о н і й. Припиніть виставу!

К о р о л ь. Посвітить мені. Ходімо звідси!
Всі. Вогню, вогню, вогню!
Всі, крім Гамлета й Гораціо, виходять.

Г а м л е т
Хай олень спіяманий хрипить,
А лань гуляє в полі.
Один вартує, інший спить –
Усе у божій волі.

Ну, друже, якби доля обійшлася зі мною, як турок, хіба оце вміння декламувати, та цілий ліс пір'я, та пара прованських троянд на черевиках не добули б мені місця в акторській трупі?
Г о р а ц і о. З половинною платою.
Г а м л е т. Ні, з повною.

Ти знаєш, друже мій Дамон,
Юпітера орел
Злетів з престолу, і на трон
Заліз якийсь... павич.

Г о р а ц і о. Ви могли б і в риму.
Г а м л е т. О Гораціо! Тисячу золотих за кожне слово привида! Ти помітив?
Г о р а ц і о. Ще б пак, принце!
Г а м л е т. Коли почали сцену отруєння?
Г о р а ц і о. Я з нього очей не зводив.

Р о з е н к р а н ц і Г і л ь д е н с т е р н повертаються.

Г а м л е т. Ха-ха! Гей, музику! А ну, флейтисти!
Якщо набридла королю вистава,
Вона йому, напевне, нецікава.
А ну, музику!

Г і л ь д е н с т е р н. Люб'язний принце! Можна запросити вас на два слова?
Г а м л е т. Хоч на цілу історію, сер.
Г і л ь д е н с т е р н. Король...
Г а м л е т. Так, сер, що з ним?
Г і л ь д е н с т е р н. Пішов до себе і почуває себе дуже кепсько.
Г а м л е т. Від вина, сер?
Г і л ь д е н с т е р н. Ні, принце, скоріше від жовчі.

Г а м л е т. Дотепніше було б сказати це його лікарю. Якщо я пропишу йому своє проносне, боюсь, щоб жовч не розлилась у нього ще сильніше.

Г і л ь д е н с т е р н. Люб'язний принце, введіть свою мову в якісь межі і не ухиляйтесь так вперто від того, що мені доручено.

Г а м л е т. Будь ласка. Я мовчу і слухаю.

Г і л ь д е н с т е р н. Королева, ваша матінка, надзвичайно засмучена і послала мене до вас.

Г а м л е т. Ласкаво просимо.

Г і л ь д е н с т е р н. Ні, принце, зараз ці люб'язності ні до чого. Якщо ви дасте мені належну відповідь, я виконаю наказ вашої матері. Якщо ні, я попрошу прийняти мої вибачення і піду.

Г а м л е т. Не можу, сер.

Г і л ь д е н с т е р н. Що саме, принце?

Г а м л е т. Дати вам належну відповідь. У мене клепки не на місці. Та хоч яку б я дав відповідь, розпоряджайтесь нею, як знайдете за потрібне. Вірніше, це відноситься до моєї матері. Отже, ні слова більше. До справи. Моя мати, кажете ви...

Р о з е н к р а н ц. В такому разі, ось що. Ваша поведінка, каже вона, її вразила і приголомшила.

Г а м л е т. О дивний син, що так дивує свою матір! А чи не прилипло до цього здивування щось істотніше? Цікаво.

Р о з е н к р а н ц. Вона бажає поговорити з вами у себе в кімнаті, перш ніж ви ляжете спати.

Г а м л е т. Раді коритися, будь вона нам хоч десять разів матір'ю. Чим іще можемо вам служити?

Р о з е н к р а н ц. Принце, ви колись любили мене.

Г а м л е т (показуючи на свої руки). Як і зараз, присягаюсь цим злодійським знаряддям.

Р о з е н к р а н ц. Люб'язний принце! В чому причина вашої недуги? Ви самі відрізаєте шлях до порятунку, ховаючи своє горе від друга.

Г а м л е т. Я потребую службового підвищення.

Р о з е н к р а н ц. Як це можливо, коли сам король вас призначив спадкоємцем данського престолу?

Г а м л е т. Так, сер, але "доки виросте травичка, здохне з голоду лошичка..." — старе прислів'я.

Повертаються музиканти з флейтами.

А, флейти! Дайте мені одну на пробу. Відійдіть вбік. Чому це ви крутитесь навколо мене, ніби хочете загнати в якісь сіті?

Г і л ь д е н с т е р н. О принце, якщо моє співчуття таке нав'язливе, значить така беззастережна моя любов.

Г а м л е т. Я щось не зрозумів. Ну, та все одно. Ось флейта. Заграйте на ній що-небудь.

Г і л ь д е н с т е р н. Я не вмію, принце.

Г а м л е т. Будь ласка.

Г і л ь д е н с т е р н. Повірте, я не вмію.

Г а м л е т. Але я вас прошу.

Г і л ь д е н с т е р н. Та я не знаю, як за це взятися.

Г а м л е т. Це так легко, як брехати. Перебирайте отвори пальцями, вдуйте ротом повітря, і з неї поллється найніжніша музика. Бачите, ось клапани.

Г і л ь д е н с т е р н. Та я не знаю, як ними користуватися. У мене нічого не вийде. Я не вчився.

Г а м л е т. Дивіться ж, з яким брудом ви мене змішали. Ви збираєтесь грати на мені. Вам здається, що мої клапани вам відомі. Ви переконані, що добудете з мене голос моєї таємниці. Ви думаєте, ніби всі мої ноти знизу доверху вам відкриті. А ця маленька дудочка створена саме для гри, у неї чудовий тон, проте ви не можете примусити її говорити. Що ж ви думаєте, зі мною це легше, ніж з флейтою? Назовіть мене яким завгодно інструментом; ви можете лише розстроїти мене, але грати на мені не можна. Повертається Полоній.

Благослови вас боже, сер!

П о л о н і й. Принце, королева бажає говорити з вами, і негайно.

Г а м л е т. Бачите он ту хмарку, що схожа на верблюда?

П о л о н і й. Їй-богу, бачу, і дійсно – справжнісінький верблюд.

Г а м л е т. По-моєму, вона скидається на ласку.

П о л о н і й. У неї спина як у ласки.

Г а м л е т. Або як у кита.

П о л о н і й. Зовсім як у кита.

Г а м л е т. Ну, то я прийду зараз до матінки. (На бік.) Вони змовились звести мене з розуму! – Я зараз прийду.

П о л о н і й. Так я й доповім.

Г а м л е т. Легко сказати "зараз". – Залиште мене, друзі!

Виходять всі, крім Гамлета.

Тепер якраз пора для чаклування,

Коли скриплять гроби і пекло дише

Заразою. Я міг би пити кров

І на такі діла я зараз здатний,

Яких жахнувся б вранці. Мати кличе.

О серце, не лютуй! І що б не сталося,

Душі Нерона в груди не вселяй.

Я їй скажу безжалісно всю правду

Словами, що разючі, мов кинджал.

Та матір все ж вона мені – рукам

Я волі у нестямності не дам.
(Іде геть.)

Сцена третя

Кімната в замку.
Входять к о р о л ь, Р о з е н к р а н ц і
Г і л ь д е н с т е р н.

К о р о л ь
Я не люблю його, і потурати
Безумству не збираюсь. Приготуйтеся.
Я зараз підпишу оцей наказ
І в Англію відправлю з вами принца.
Наш сан не може витерпіть, щоб всюди
Чекала нас постійна небезпека
В його особі.

Г і л ь д е н с т е р н
Ми готові в путь.
Священне й справедливе намагання
Надійно убезпечити людей,
Достаток і життя яких залежить
Від вашої величності цілком.

Р о з е н к р а н ц
Повинні всі біди остерігатись,
Для того бог нам розум і дає.
Але яка потрібна обережність
Тому, від кого тисячі залежать!
Смерть короля не просто смерть. Вона
Змітає всіх, що поруч з ним стояли.
Це - колесо, що на гірській вершині
Поставлене. До спиць його могутніх
Прикріплені і важелі, й зубці,
Яких не полічити. Ці деталі
Найперші розлетяться, як воно
Покотиться в провалля. Смерть владики
Породжує в народі сум великий.

К о р о л ь

Збирайтеся скоріше у дорогу.
Пора цей жах, що бродить вільно світом,
Стриножити надійно.

Р о з е н к р а н ц і Г і л ь д е н с т е р н
Ми йдемо.

Розенкранц і Гільденстерн виходять.
Входить П о л о н і й.

П о л о н і й
Пішов наш принц до матері у спальню.
Піду і я, за килимом сховаюсь,
Щоб чути все. Вона його полає,
Та ваша правда: мати не суддя.
Вона небезстороння. Не завадить,
Щоб хтось при цьому був там і таємно
За ним спостерігав. А перед сном
Я ще до вас, володарю, заскочу
І розкажу, що чув.

К о р о л ь
Спасибі, друже.

Полоній виходить.

Смердить моє злодійство до небес.
Прокляття найдавніше – братовбивство –
Мене затаврувало. Я б хотів
Молитися всім серцем, та не можу.
Помилування нічого чекати,
Немає слів, щоб виправдать провину.
І як людина, що мети не знає,
Вагаюсь я й нічого не роблю.
Коли б увесь, від голови до ніг,
Я кров'ю брата вимазаний був,
Невже дощу пошкодувало б небо
Для того, щоб мої відмити руки?
Якби у світі не було злодійства,
Навіщо б знадобилось милосердя?
Ми молимося, щоб бог не дав нам впасти

Або з глибин падіння нас підвів.
Зневірюватись рано. Я упав,
Щоб встати знов. Та що скажу я богу?
"Пробач мені це вбивство"? Так не можна.
Я здобичі назад не повернув.
Все маю, задля чого убивав:
Корону, владу, край і королеву.
За що прощать? За впертість у гріху?
У нас нерідко золотом злочинець
Купує і закон, і правосуддя.
Та нагорі не так. Там без прикрас
Лежать діяння наші перед богом,
І ми на очній ставці із минулим
Повинні дати відповідь за все,
За всі гріхи. То що мені робити?
Покаятись? Розкаяння всесильне,
Якби я тільки каятись зміг!
У грудях темно й грузько, як в болоті.
Моя душа вовтузиться і в'язне
Все глибше й глибше. Ангели, рятуйте!
Навколішки скоріше! Серце вперте!
Розм'якни, мов хрящі у немовляти!
Можливо все ще вдасться відмолить.
(Відходить в глибину і стає навколішки.)

Входить Г а м л е т.

Г а м л е т

Він молиться. Для помсти зручна мить.
Один удар, і він злетить на небо.
І ось відплата. Розберем, чи так?
Мій батько гине від руки убивці,
А я його караю тим, що сам
На небо шлю.
Не помста це, скоріше нагорода!
Загинув батько в розквіті гріхів
І душу не полегшив покаянням.
Не знати ще, яка за це розплата,
Та, судячи з усього, нелегка.
Чи помста ж це, коли його убивцю
Я покараю в чисту мить молитви,

Коли готовий він у дальню путь?

Ні.

Чекай, рапіро! Буде інша зустріч,
Коли нап'ється він, чи буде в гніві,
Або у насолодах кровозмісних,
За картами, чи в помислах нечистих
Про інше зло. Тоді його коли,
Щоб він упав, задравши ноги вгору,
До чорта в пекло, чорний від пороків.
Але чекає мати на синочка.
Ще поцарюй. Та це – лише відстрочка.
(Іде геть.)

К о р о л ь

Ширяти в небі думи не дають,
А слів пустих вгорі не визнають.
(Іде геть.)

Сцена четверта

Кімната королеви.

Входять к о р о л е в а і П о л о н і й.

П о л о н і й

Він зараз прийде. Будьте з ним суворі.
Нехай припинить витівки свої.
Скажіть, що ви сьогодні врятували
Його від кари. Я сховаюсь тут.
Крутіше з ним, будь ласка!

Г а м л е т

(за сценою)

Мати! Мати!

К о р о л е в а

Не бійтесь і на мене покладіться.
Вам треба захватись. Він іде.
Полоній стає за килимом.
Входить Г а м л е т.

Г а м л е т

Ну, матінко, кажіть — у чому справа?

К о р о л е в а

Навіщо, сину, батька скривдив ти?

Г а м л е т

Навіщо батька скривдили ви, мамо?

К о р о л е в а

Ти відповів неввічливо мені.

Г а м л е т

Питаєте мене ви лицемірно.

К о р о л е в а

Що, Гамлете, це значить?

Г а м л е т

Що вам треба?

К о р о л е в а

Ти пам'ятаєш, хто я?

Г а м л е т

Присягнузь:

Ви — королева і дружина дядька;

Але, на жаль, ще й матір ви моя.

К о р о л е в а

Нехай з тобою інші розмовляють.

Г а м л е т

Ні з місця! Сядьте. Я вас не пущу.

Я дзеркало поставлю перед вами,

Де наскрізь ви побачите себе.

К о р о л е в а

Що ти задумав? Він мене заколе!

Рятуйте!

П о л о н і й

(за килимом)

Гей, сторожа! Люди! Гвалт!

Г а м л е т

(вихоплюючи рапіру)

Ах, так? Тут щур?

(протикає килим)
Поб'юся об заклад,
Що заколов.
П о л о н і й
(за килимом)
Убили! Помираю.
(Падає і вмирає.)

К о р о л е в а
Що наробив ти?

Г а м л е т
Там стояв король?
К о р о л е в а
Який жорстокий ти! Яке злодійство!

Г а м л е т
Не більше, ніж убивство короля
І другий шлюб із братом чоловіка.

К о р о л е в а
Убивство короля?

Г а м л е т
Так, леді, так.
(Відкидає килим і знаходить Полонія.)
Прощай, вертлявий і нікчемний блазню!
Тебе я сплутав з тим, хто вище тебе.
Ти бачиш, метушня не до добра. –
А ви сідайте. Не ламайте руки.
Я б серце вам злавав, якби воно
Було у вас з матерії крихкої
І клятві звички у міцну броню
Його від почуттів не закували.

К о р о л е в а
Та що зробила я, що твій язик
Такий зі мною грубий?

Г а м л е т
Ви зробили

Те, що плямує щирість, честь і сором,
Шельмує правду, розкидає язви
У чистоти і цноти на чолі
Й обітниці подружні обертає
На торжище гравців. Ви те зробили,
Що вилучає душу із угоди
І зводить до пустих і зайвих слів
Обряди церкви. Небо червоніє,
Склепіння світу дивиться униз,
Насупившись, немов у судний день,
Коли згадає вчинок ваш ганебний.

К о р о л е в а

Чи можу я дізнатися про справу,
Коли така серйозна передмова?

Г а м л е т

Погляньте на портрети, — ось і ось, —
Що зображають двох братів обличчя.
Одне із них привабливе, шляхетне:
Чоло немов у Зевса, погляд Марса
І кучері немов у Аполлона;
А що за велич! Мов гінець Меркурій
На землю опускається з-за хмар!
Воно – найкращих якостей єднання,
А в кожній з них – відбиток божества.
Погляньте: це ваш перший чоловік.
А ось і другий. Цей – неначе колос,
Ушкоджений хворобою, що виріс
Із чистим поруч. Де були ті очі,
Що вибрали страховисько таке?
Як з пасовищ гірських в оце болото
Спустились ви, шукаючи корми?
Ні слова про любов. В літа, як ваші,
Не пристрастю, а розумом живуть.
А де та голова і де той розум,
Що підказав такий нерівний обмін?
Ніхто б не міг так грубо помилитись;
Безумець в божевільній маячні
І той би відшукав у них різницю.
Куди дивились ви? Який диявол

Вас обіграв у жмурки серед дня?
Ні слух, ні нюх, ні зір людський, ні дотик
Один, без решти органів чуття,
Не помилились би.
О соромливість, де ти? Біс-спокусник!
Якщо вдова так пристрасті підвладна,
Чого тоді чекати від дівчат?
Який страшний ви подаєте приклад
Для наших наречених!

К о р о л е в а
Припини!
Ти очі повернув мені у душу,
А там усюди тільки чорні плями,
І їх нічим не змити!
Г а м л е т
День за днем
Валятися в продавленому ліжку,
Стогнать в поту розпусти, милуватись
Своїм падінням...

К о р о л е в а
Гамлете, доволі!
Твої слова, немов кинджалів леза,
Шматують слух.

Г а м л е т
...з убивцем і скотом,
Не вартим і двохсотої частини
Того, що той. Із блазнем в королях.
Із злодієм на царстві. Він побачив
Корону на полиці, вкрав її
І виніс під полою.

К о р о л е в а
Сину, зглянься!
Г а м л е т
З ганчіркою, що стала королем...

Входить П р и в и д.

Врятуйте душу, ангели небесні! –
Чого ти хочеш, образе блаженний?

К о р о л е в а
О горе, з ним припадок!

Г а м л е т
Ти прийшов
Лінивого свого картати сина,
Що дні біжать, а він твої накази
Немов забув і помсти не здійснив?

П р и в и д
Мета мого приходу – оживити
Твою готовність, що заклала зовсім.
Та подивись, що з матір'ю твоєю.
Вона не здатна витримати удар,
Бо більш за всіх страждають найслабкіші.
Скажи їй щось.

Г а м л е т
Що з вами сталось, леді?

К о р о л е в а
Ні, що з тобою? Дикими очима
Ти дивишся кудись у порожнечу
І розмовляєш голосно з повітрям.
І, ніби полк, піднятий по тривозі,
На голові скуйовдженій волосся
Все виструнчилось раптом. Сину мій,
Вогонь хвороби треба остудити
І стати незворушним. Що ти бачиш?

Г а м л е т
Його, його! Поглянь, який він білий!
Ця блідість і його страшна загибель
Каміння би розчулило, напевне. –
О, не дивись; твій погляд входить в душу.
Вона безвільно м'якшає, і я
Готовий лити сльози замість крові.

К о р о л е в а
З ким ти говориш?

Г а м л е т

Як, невже не видно?

К о р о л е в а

Нічого. Бачу тільки нас з тобою.

Г а м л е т

А чули що?

К о р о л е в а

Лиш наші голоси.

Г а м л е т

Та он же він! Туди, туди погляньте:

Мій батько, і такий, як за життя!

Ви бачите? Він сходить на поріг.

Привид зникає.

К о р о л е в а

То плід твоєї хворої уяви.

Усім відомо: маячня й нестями

Породжують видіння.

Г а м л е т

Маячня!

Мій пульс, як ваш, розмірено звучить,

Мої слова не розгубили змісту.

Я міг би їх дослівно повторити,

А хворий би, у маячні, не зміг.

Молю вас, мати, викиньте бальзам,

Яким ви душу змащуєте втішно,

Що винна тут хвороба, а не ви,

Не сором ваш, не ваша поведінка.

Та мазь лише затягне рану струпом,

А гній під ним усе живе роз'їсть.

Вам треба сповідатись перед небом.

Покайтеся в гріхах і наперед

Гріха остерігайтесь. Бур'яни

Із коренем висмикуйте із серця.

Пробачення прошу за правоту,

Як вибачення просить у порока

У вік наш безсоромний доброчесність
За те добро, яке йому приносить.

К о р о л е в а

О сину! Ти розкраяв серце навпіл!

Г а м л е т

Ну, то відкиньте гіршу половину,
А з кращою живіть у чистоті.
Добраніч, мати. Та не спіть із дядьком.
Якщо нема, позичте доброчесність,
Засвойте соромливість замість стиду.
Утримайтесь сьогодні. Далі – легше.
Побудьте трохи в масці доброти,
Тоді й сама ви звикнете до блага.
Повторення міняє образ речі
І навички потрібні виробляє
На місце згубних і ганебних звичок.
Опісля, як захочете прийняти
Моє благословення, я прийду
І сам благословити попрошу вас.
А що до старика,
(показує на Полонія)
то я жалкую.
Та, видно, так судили небеса,
Щоб карою для нього я зробився,
А він – для мене. Тіло заберу,
І сам я відповім за кров його.
Іще раз – на добраніч. Я повинен
Жорстоким бути від жалості. Та знайте:
Нещастя почались, нових чекайте.
Два слова ще.

К о р о л е в а

Та що ж мені робити?

Г а м л е т

Іще мене питаєте? Тоді
Продовжуйте робити, як раніше.
Лягайте знову в ліжко з королем
І, щиро вдячна за брудні цілунки,

Якими він обслинить вас усю,
Зізнайтеся відверто перед ним,
Що Гамлет ажніяк не божевільний,
А тільки прикидається таким.
Чи може чесна й мудра королева
Сховати цю важливу таємницю
Від кажана, від жаби, від кота?
Ні, вилізьте на дах, як мавпа з байки,
Повипускайте всіх птахів із клітки
І, влізши в неї, спробуйте самі
Злетіти, щоб собі зламати шию.

К о р о л е в а

Вір, Гамлете, якщо слова – це подих,
А подих – це життя, я краще вмру,
Аніж погоджусь зрадити тебе.

Г а м л е т

Я мушу їхати в Англію. Ви чули?

К о р о л е в а

Так вирішив король. А я й забула.

Г а м л е т

Листи готують. Два колишніх друга,
Яким я вірю, наче двом гадюкам,
Везуть наказ; повинен він розчистить
Мені дорогу в пастку. Що ж, нехай.
Кумедно буде висадить в повітря
Таких підбивників. Під них підкоп –
Щоб з місця не зійти мені! – зроблю я,
Зариюсь нижче й підірву обох,
Влаштую королю переполох.
Тепер цього сховати би подалі;
Ці тельбухи у сіни відтягну.
Добраніч, мати. Радник присмирнів,
Мовчить, замкнувши рота на замок,
А був же балакучіший сорок. –
Ну, час мені про вас попіклуватись,
Добродію. – Востаннє – на добраніч!

Розходяться. Гамлет волочить Полонія.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Сцена перша

Ельсинор. Кімната в замку.

Входять к о р о л ь, к о р о л е в а,
Р о з е н к р а н ц і Г і л ь д е н с т е р н.

К о р о л ь
Якась причина є у цих зітхань.
Ми зрозуміти хочемо. Де син ваш?

К о р о л е в а
Залиште нас на декілька хвилин.

Розенкранц і Гільденстерн виходять.

Що трапилось, о боже!

К о р о л ь
Що, Гертрудо?
Як Гамлет?

К о р о л е в а
Шаленіє, як прибій,
Коли він сперечається із вітром.
За килимом почувши шарудіння,
Він крикнув: "Щур!" і вихопив рапіру;
І, ткнувши навмання, одним ударом
Він старика у засідці убив.

К о р о л ь
Не може бути! Так було б і з нами,
Якби його підслухували ми.
Що він на волі – грізна небезпека
Для вас, для нас, для кожного, для всіх.
Та хто відповідальний за убивство?
На жаль, я сам, бо я не відокремив
Безумного, по суті, чоловіка

Від нас усіх. І винна тут любов.
Розсудливість вона у нас приспала.
Ми, як ганебний вчинок, приховали
Його хворобу, давши їй можливість
Ще більше вкорінитися. Де він?

К о р о л е в а

Кудись він тіло жертви потягнув.
Та доброта крізь шал його безумства
Проблискує, як золото в руді.
Засмучений він дуже тим, що сталося.

К о р о л ь

Ходім, Гертрудо. Ще не встигне сонце
Торкнутись гір, як він вже відпливе.
А злочин цей потрібно нам уміло
Представить і пом'якшить. Гільденстерне!

Повертаються Розенкранц і Гільденстерн.
Візьміть собі когось на допомогу!
В безумстві принц Полонія убив
І виволік з кімнати королеви.
Не зачіпайте принца, а візьміть
Тихенько тіло й віднесіть в каплицю.

Розенкранц і Гільденстерн виходять.
Ходім, Гертрудо, друзів зберемо.
Розкажемо, що знати їм належить.
Тоді, можливо, наклепу шипіння,
Що мчить крізь світ, немов ядро з гармати,
Завдячуючи їм, нас обмине.
Душа в тривозі. Не покинь мене!
Ідуть геть.

Сцена друга

Інша кімната в замку.
Входить Г а м л е т.

Г а м л е т

Надійно заховав.

Розенкранц і Гільденстерн

(за сценою)

Мілорде! Принце!

Гамлет

Хто там кричить? Кому потрібний Гамлет?

А, ось вони.

Входять Розенкранц і Гільденстерн.

Розенкранц. Що ви зробили з мертвим тілом, принце?

Гамлет. Віддав землі, яка йому рідня.

Розенкранц. Скажіть, де труп? Ми віднесемо в каплицю.

Гамлет. Покиньте навіть думати про це.

Розенкранц. Про що?

Гамлет. Що я буду діяти у ваших інтересах, а не у власних. І чому б це син короля відповідав на питання якоїсь губки?

Розенкранц. Ви мене порівнюєте з губкою, принце?

Гамлет. Так, вас. З губкою, що живе соками королівських милостей. По суті, це його найкращі слуги. Король закладає їх за щоку, як мавпа горіхи. Кладає в рот першими, а ковтає останніми. Знадобиться йому те, чого ви насмоктались, — він бере, вичавлює вас, і знову ви сухі і готові до служби.

Розенкранц. Я не розумію вас, принце.

Гамлет. Це мене тішить. Хитра мова спить в дурному вусі.

Розенкранц. Мій принце, ви повинні сказати, де тіло, і піти з нами до короля.

Гамлет. Тіло у володінні короля, але король ним не володіє. Король є істота...

Гільденстерн. "Істота", принце?

Гамлет. ...неістотна. Ведіть мене до нього. Гуси, гуси, додому!

Ідуть геть.

Сцена третя

Інша кімната в замку.

Входить король з почетом.

Король

За принцем послано і тіло вже шукають.

Як небезпечно, доки він на волі!

Не можна з ним суворо обійтися:

За Гамлета стоїть простий народ,

Що судить все не розумом, а оком.

Він бачить тільки кару, та не бачить,

За що вона. Щоб все пройшло спокійно,

Здаватися повинно, що від'їзд
Давно призначений. Недугу відчайдушну
Лиш відчайдушні засоби лікують.

Входить Р о з е н к р а н ц.

Ну, що у вас? Вже розшукали тіло?

Р о з е н к р а н ц
Де тіло, неможливо дошукатись.

К о р о л ь
А Гамлет де?
Р о з е н к р а н ц
Тут поруч, за дверима.
Під наглядом до ваших розпоряджень.

К о р о л ь
Введіть його, будь ласка.

Р о з е н к р а н ц
Гільденстерне!
Заводьте принца.

Входять Гамлет і Гільденстерн.

К о р о л ь
Принце, де Полоній?
Г а м л е т. На вечері.
К о р о л ь. На якій вечері?

Г а м л е т. На такій, де вечеряє не він, а їдять його самого. Зараз за нього взявся синкліт червів з усієї землі. Черв'як, що не кажить, єдиний стовп істинного порядку. Ми відгодовуємо різну живність собі для їжі і відгодовуємо себе на поживу хробакам. І жирний король, і сухий жебрак – це тільки дві страви до столу, дві переміни, а суть одна.

К о р о л ь. На жаль!

Г а м л е т. Можна спіймати рибу на черв'яка, що пообідав королем, і з'їсти рибу, що проковтнула цього черв'яка.

К о р о л ь. Що ти хочеш цим сказати?

Г а м л е т. Нічого, крім того, що король може мандрувати кишками жебрака.

К о р о л ь. Де Полоній?

Г а м л е т. На небі. Пошліть туди подивитись. Якщо ваш посланець його там не знайде,

пошукайте самі у іншому місці. Принаймні, якщо не знайдете його протягом місяця, то почуєте носом біля входу на галерею.

К о р о л ь (слугам). Підіть, пошукайте його там.

Г а м л е т. Він вас жде не діждеться.

Слуги виходять.

К о р о л ь

Ну, Гамлете, оцей кривавий вчинок

Примушує, хоч нам це дуже тяжко,

Негайно звідси вислати тебе.

Повинен ти на час переховатись.

Тож поспішай. Готовий корабель,

Подув попутний вітер, і команда

У Англію з тобою відпливе.

Г а м л е т

Як, в Англію?

К о р о л ь

Так, в Англію.

Г а м л е т

Чудово.

К о р о л ь. Ти кажеш так, ніби знаєш наші думки.

Г а м л е т. Я бачу херувима, що знає їх. – Ну що ж, в Англію, так в Англію! – Прощайте, дорога матінко.

К о р о л ь. Дорогий батько, хочеш ти сказати?

Г а м л е т. Ні – мати. Батько й мати – чоловік і дружина, а вони – плоть єдина. Отже, все одно: прощайте, матінко. Їдемо в Англію!

(Іде геть.)

К о р о л ь

Ідіть за ним скоріше. І негайно

Безумця заманіть на корабель.

Щоб духу не було його сьогодні!

Все, що потрібно, сказано в листі.

На тому прощайте. Поспішайте!

Розенкранц і Гільденстерн виходять.

Ну, Англіє, якщо мою любов
Ти ціниш так, як можу я примусить –
А твій рубець від данського меча
Іще горить і ти благоговійно
Данину платиш нам, — дивись, не здумай
Собі на горе знехтувати наказом,
Яким таємно Гамлета тобі
Я в руки віддаю на вірну смерть.
Зроби скоріше це! Як від гарячки,
Позбав мене і спокоєм сповий.
Я не живу, допоки він живий.
(Іде геть.)

Сцена четверта

Рівнина в Данії.

Входять Ф о р т і н б р а с, к а п і т а н
і військо, в поході.

Ф о р т і н б р а с

Шлю вас вклонитись данському монарху.

Скажіть йому, що згідно з договором

Країною проходить Фортінбрас.

Де збірний пункт, ви знаєте. Додайте,

Що в разі необхідності готові

З'явитися за покликом на поміч.

Прощайте.

К а п і т а н

Добра путь.

Ф о р т і н б р а с

Вперед, орли!

Фортінбрас з військом іде геть.

Входять Г а м л е т, Р о з е н к р а н ц,

Г і л ь д е н с т е р н та інші.

Г а м л е т

Чиє це військо?

К а п і т а н

Армія норвежців.

Г а м л е т

Куди похід?
Капітан
На Польщу.

Гамлет
Хто веде?
Капітан
Принц Фортінбрас, племінник короля.

Гамлет
Всю Польщу він іде завоювати,
Чи лиш якусь окраїну її?

Капітан
Іде забрати, кажучи по честі,
Містечко, що нічим не знамените.
Лиш назва, що земля. П'яти дукатів
Не дав би я за неї, та і тих
Не виручить Норвегії чи Польщі,
Якщо б її в оренду віддали.

Гамлет
Чи буде Польща захищати цей клаптик?

Капітан
Туди уже збираються війська.

Гамлет
Двох тисяч душ, десятків тисяч грошей
Не жаль їм за нещасний сіна жмут!
Так зовнішнього спокою й достатку
Малий гнійник, всередину прорвавшись,
Раптово губить нас. Прощайте, сер.

Капітан
Благослови вас бог.
(Іде геть.)

Розенкранц
Ходімо, принце!
Гамлет

Рушайте. Я вас зараз дожену.

Всі, крім Гамлета, ідуть геть.

Усе мене довкола докоряє
І помсту квапить. Що таке людина,
Коли її бажання заповітні –
Лиш їжа й сон? Тварина, та й усе.
Напевне, той, хто дав людині розум
З поняттям про минуле і майбутнє,
Надав його нам зовсім не для того,
Щоб він даремно пліснявів у нас.
Хто винен тут? Скотяче забуття
Чи звичка розбиратися у вчинках
І наслідках? У роздумах таких
Лиш чверть – думки, три чверті – боягузство.
Навіщо я повторюю стократ,
Що мушу це зробити, як для цього
Є воля, сила, право і причина?
Усе, що зустрічається довкола,
Підкреслює безглуздість цих вагань.
Наприклад, військо, що повів на Польщу
Гарячий і рішучий Фортінбрас.
Він, мріючи про славу, рветься в бій,
Покласти ладен голову, а справа
Не варта і щербатої копійки.
Воістину великий той, хто кроку
Не зробить без причини, та коли
Зачеплять ненароком честь його,
Готовий битись хоч за жмут соломи.
А я, чий батько вбитий і ганьбою
Чия укрита мати, я стою
І з соромом дивлюся, як проходять
Дві тисячі приречених на смерть,
Щоб захопити клаптик, на якому
Ні розгорнути військо перед боєм,
Ні поховати тих, що будуть вбиті.
О думко! Як покликала війна,
Кривава будь, чи гріш тобі ціна!
(Іде геть.)

Сцена п'ята

Кімната в замку.

Входять к о р о л е в а, Г о р а ц і о
та п е р ш и й д в о р я н и н.

К о р о л е в а

Я не бажаю з нею говорити.

П е р ш и й д в о р я н и н

Вона наполягає, як безумна.

Її так жаль!

К о р о л е в а

Та що із нею сталось?

П е р ш и й д в о р я н и н

Усе за батьком тужить; заявляє,

Що скрізь обман; зітхає, б'є у груди,

І сердиться, і плаче, і бурмоче

Щось невиразне. У словах сумбур.

Та слухачів ці вислови безладні

До роздумів схиляють; їх тлумачать

І підганяють до своїх думок.

Із цих кривлянь, кивків і дивних фраз

Зробити можна висновок довільний:

Мовляв, немає диму без вогню,

І тут якась зловісна таємниця.

Г о р а ц і о

Вам краще би зустрітися із нею,

Бо небезпечні сумніви посіять

Вона у людях може.

К о р о л е в а

Приведіть.

Перший дворянин виходить.

(на бік)

Моїй душі і совісті нечистій

Ввижаються будь-де недобрі вісті.

Всього навкруг лякається провина

І викривати цим себе повинна.

Повертається перший дворянин з Офелією.

О ф е л і я

Де Данії володарка пресвітла?

К о р о л е в а

Що маєте, Офеліє, до мене?

О ф е л і я

(співає)

"Як впізнаю я дружка?

Всі - немов старці.

Під плащем його рука,

Костур у руці".

К о р о л е в а

Голубонько, що означає пісня?

О ф е л і я

Та ну вас! Я вам далі заспіваю.

(співає)

"Вмер дружок, покинув світ,

Вмер, як тільки зліг;

В головах поклали квіт,

Камінь - біля ніг".

К о р о л е в а

Послухайте, Офеліє...

О ф е л і я

Та ну вас...

Входить к о р о л ь.

К о р о л е в а

Яке нещастя сталося, погляньте.

О ф е л і я

(співає)

"Білий саван, наче сніг,

Вкрив його лице.

Мій дружок пішов навік,

Плачу через це".

К о р о л е в а

Як вам живеться в світі, бідолашна?

О ф е л і я. Дякувати богу, добре. Кажуть, сова була колись дочкою пекаря. От і знай після цього, що на нас чекає. Благослови бог вашу трапезу!

К о р о л ь(на бік). Думка про батька.

О ф е л і я. Не будемо говорити про це, будь ласка. Та якщо б вас запитали, що це означає, скажіть:

(співає)

"У Валентинів день сама

Я під вікном стою.

Буть Валентиною тобі

Я згоду надаю.

Ти хутко двері відімкнув,

І дівчина зайшла.

А та, що вийшла, та уже

Не дівчина була".

К о р о л ь. Офеліє, рідна!

О ф е л і я. Чекайте, зараз закінчу.

(співає)

"Клянусь, для тебе це – лиш сміх,

А дівчині біда.

Одне на думці вам усім,

Не маєте стида!

Мене повів би під вінець,

Дружиною б назвав!"

А він відповідає:

"І так було б, коли б тебе

У ліжко не поклав".

К о р о л ь. Давно це з нею?

О ф е л і я. Все на краще, сподіваюсь. Треба бути терплячою. Але не можу не плакати, як подумаю, що його поклали у холодну землю. Треба сповістити брата. Спасибі за співчуття. – Повертай, моя карето! На добраніч, леді. На добраніч, дорогі леді. Добраніч, добраніч.

(Іде геть.)

К о р о л ь

Прошу тебе, за нею прослідкуй.
Горацію виходить.
Її звела із розуму скорбота
За батьком. Як почнуться вже нещастя,
То йдуть не поодинці, а гуртом.
І перше – смерть Полонія. А потім –
Настійна необхідність відіслати
Кудись подалі Гамлета. За ним
І третє горе – ремствування черні.
Вся муть сплила раптово на поверхню,
Усі про смерть Полонія говорять.
Даремно старика ми поховали
Без розголосу. Ще одне нещастя –
Офелії безумство, що доводить:
Без розуму людина – звір чи тінь.
І зверх всього: із Франції таємно
Лаерт приїхав; нас він обминає,
Живе чутками, слухає базік.
А ті йому всі вуха прогуділи
Про вбивство батька. Винних не знайти,
Так все на нас і звалять. Я боюся,
Що смерть підстерігає нас усюди,
Як град картечі.

Шум за сценою.

К о р о л е в а
Боже, що за шум?
К о р о л ь
Швейцарці де? Хай стануть на сторожі.

Входить д р у г и й д в о р я н и н .

Що сталося?

Д р у г и й д в о р я н и н
Володарю, рятуйся!
Морський приплив, прорвавши раптом греблі,
Не швидше заливає береги,
Аніж Лаерт роззброює сторожу
Із натовпом міських бунтівників.

За нього чернь. І нібито до них
Не знали ні життя, ані порядку:
Старовина і звичаї забуті.
Вони кричать: "Лаерта на престол!
Нехай живе Лаерт!" і в честь його
Летять шапки і плескають долоні.

К о р о л е в а
Зраділи, переплутавши сліди!
Назад, собаки!
Шум за сценою.

К о р о л ь
Виламали двері.
Вбігає озброєний Лаерт, за ним данці.

Л а е р т
Де ваш король? Залиште нас, панове.

Д а н ц і
Ні, допустіть і нас.

Л а е р т
Панове, вийдіть.

Д а н ц і
Та добре вже.

Виходять за двері.

Л а е р т
І двері стережіть.
Ну, жалюгідний, капосний король,
Де батько мій?
К о р о л е в а
Спокійніше, Лаерте.
Л а е р т
Якщо б краплина спокою знайшлася
В моїй душі, хай виродком зовуся!
Чи можу я лишатися спокійним,
Коли усе я втратив, що любив?

К о р о л ь

Що означає бунт оцей, Лаерте? –
Мовчи, Гертрудо, і за нас не бійся.
Король завжди в такій опіці божій,
Що, хто б з людей на нас не посягав,
Руками не дістати. – Признавайся,
Чим ти так роздратований, Лаерте?
Відповідай мені. – Мовчи, Гертрудо.

Л а е р т

Де батько мій?

К о р о л ь

В могилі.

К о р о л е в а

Та король

Невинний в цьому!

К о р о л ь

Хай про все питає.

Л а е р т

Як він помер? І не брешіть мені!

Я рву зв'язки, топчу свою присягу;

На відданість і вірність я плюю.

Відплати не боюся. Вірте слову:

Мені що рай, що пекло – все одно.

Кажу вам: будь що буде, та за батька

Помщуся я!

К о р о л ь

Та хто тобі завадить?

Л а е р т

Ніхто! Усе залежить лиш від мене,

А засоби для помсти я знайду.

Про це ви не турбуйтеся.

К о р о л ь

Лаерте,

Ти хочеш знати правду, чи не так?

Чому ж тоді в засліпленні і шалі

Змітаєш ти, неначе купу карт,

Усіх підряд, і ворога, і друга?

Л а е р т

Лиш ворогів.

К о р о л ь

Ти хочеш знати їх?

Л а е р т

Так. Друзів я прийму в свої обійми

І кров свою з готовністю проллю

За них беззастережно.

К о р о л ь

Ти говориш

Як вірний син і благородний лицар.

Що я невинний в цій жахливій смерті

І сам тужу, ти зрозумієш скоро.

Д а н ц і

(за сценою)

Впустіть її!

Л а е р т

Що там за метушня?

Повертається О ф е л і я.

Хай гнів мій мозок висушить! Хай сльози

Своєю сіллю сплять зір очей!

Клянусь, що я сторицею віддам

За розум згаслий твій, моя трояндо!

Офеліє, дитя безгрішне, сестро!

Коли батьків перестріває смерть,

Сліпе безумство добиває дочок.

Любов приносить жертви добровільно

І платить найдорожчою ціною

Свою данину ніжності померлим.

О ф е л і я

(співає)

"Відкритим гроб його несли.

Могило, зустрічай.

Струмками сльози в гроб текли.

Мій голубе, прощай!"

Л а е р т

Не втраť ти глузду й добивайся помсти,

Ти не могла б подіяти сильніше.

О ф е л і я

А ви підхоплюйте:

"Нитка чорна чи зелена,

Не зламайте веретено.

Крутись, крутись, прядка,

Доки жива згадка".

Це злодій-ключник, що вкрав хазяйську дочку.

Л а е р т. Безглуздість глибша деякого змісту.

О ф е л і я. Ось розмарин – це для вірності: візьміть і пам'ятайте. А ось братки, це для дум.

Л а е р т. Безумство наводить на думку. Із безглуздя виринає істина.

О ф е л і я. Ось вам кріп, ось павині вічка. Ось рута для вас і для мене також. Її зовуть іще травою богородиці. Але носіть її не так, як я. Ось ромашка. Я дала б вам і фіалок, та вони всі зів'яли, коли вмер мій батько. Кажуть, у нього був легкий кінець.

(співає)

"Та Робін мій рідний – вся радість моя".

Л а е р т

Скорботу і печаль, тяжке страждання

Ти на красу й чарівність обертаєш.

О ф е л і я

(співає)

"Він не повернеться тепер

Ні з плавання, ні з бою.

Його нема, він вже помер

І черга за тобою.

І хоч гріши, хоч не гріши

В людському баговинні,

За упокій його душі

Молитись ми повинні".

І за всі християнські душі, господи, помилуй! Ну, бережи вас бог!

(Іде геть.)

Л а е р т

Ти бачиш це, мій господи?

К о р о л ь

Лаерте,

Прошу повірять в щирість співчуття

І виправдатись дай нам. Серед друзів
Найрозумніших вибери за суддів;
Нехай вони розсудять нас з тобою.
Якщо б знайшлися докази прямі
Чи посередні, що плямують нас,
Життя, корону, царство, все, що наше,
Даєм тобі в оплату. Та якщо
Невинні ми, то наберись терпіння
І разом дошукаємося правди.

Л а е р т
Хай буде так. На все я з вами згоден.
Смерть загадкова, похорон таємний,
Герба і шпаг відсутність над труною,
Порушення встановлених обрядів –
Усе волає із небес на землю
І суду жде.
К о р о л ь
І впевниться народ,
Що винного чекає ешафот.
Тепер ходімо.

Ідуть геть.

Сцена шоста

Інша кімната в замку.
Входять Г о р а ц і о і слуга.

Г о р а ц і о
Кому це знадобився я?

С л у г а
Матросам.
У них до вас листи.

Г о р а ц і о
Нехай заходять.

Слуга виходить.
Не знаю, хто б це міг мені писати?

Хіба що Гамлет?

Входять матроси.

Перший матрос

Бог на поміч, сер.

Гораціо. Дай бог і вам здоров'я.

Перший матрос. Була б його воля, а ми не відмовимось. – Ось лист до вас, сер. Він від посланника з корабля, що йшов у Англію, — якщо ваше ім'я Гораціо, як сказали мені.

Гораціо(читає). "Гораціо, коли ти це прочитаєш, допоможи матросам добутись до короля: у них є листи до нього. Ми і двох днів не провели у морі, як за нами погнались морські розбійники. Поступаючись їм у швидкості, ми їх атакували з вимушеною відвагою. Під час абордажу я перескочив до них на борт. Та тут кораблі розчепились, і я виявився у них єдиним полоненим. Вони обійшлись зі мною, як милосердні розбійники, та вони знали, що творили. За це я повинен їм відслужити. Потурбуйся, щоб король одержав листи, які я послав, і поспіши до мене, як утікав би від смерті. Я тебе дечим здивую, хоч це лиш частка того, що я міг би тобі розповісти. Ці добрі люди доставлять тебе туди, де я зараз. Розенкранц і Гільденстерн продовжують свій шлях у Англію. Про них я також розкажу тобі. Бувай здоровий. Твій, у чому ти, надіюсь, не маєш сумнівів, Гамлет".

Ходімо, віддасте свої листи

І рушимо до того, хто писав їх.

Ідуть геть.

Сцена сьома

Інша кімната в замку.

Входять король і Ларс.

Король

Тепер, коли ти виправдав мене,

Повинен ти вважати мене за друга,

Оскільки той, ким вбитий був твій батько,

У той момент насправді намагався

Убити мене.

Ларс

Я бачу. Та чому ж

Ви не скарали владою своєю

Цих беззаконних і злочинних дій,

Як вимагають право і безпека?

К о р о л ь

Причини дві, можливо, неістотні
На погляд твій, але для нас важливі.
Його так любить королева-мати,
А з нею я – це добре чи погано? –
Пов'язаний душею і життям,
Немов зоря з орбітою своєю.
Підстава друга, чом я не віддав
Його на суд відкритий і суворий, —
Симпатії до нього з боку черні.
Його помилки зводять у заслуги.
Його вину народ, немов струмок,
В якому сіль обліплює предмети,
Прикрасить невпізнанно. Цю стихію
Вважаю я за краще не дражнить.
А то зустрічний вітер стріли з лука
Поверне до безпечного стрільця.

Л а е р т

То що ж, забути батькову загибель
І морок безпросвітного безумства,
Що вкрив мою сестру? Вона була –
Хоч похвала нічого вже не змінить –
Прекрасною. Ні, помсти я діждуся!

К о р о л ь

Спокійним будь. Я не такий простака,
Щоб власної не бачить небезпеки
І дозволяти їй себе хапати
За бороду. Чекаю я новин.
Твій батько був для мене вірним другом,
І я собі не ворог.

Входить гонець з листами.
В чому справа?

Г о н е ц ь

Листи від принца Гамлета: один
До вас, а ще один – до королеви.

К о р о л ь

Від Гамлета? Хто їх привіз?

Г о н е ц ь

Говорять,

Якісь матроси. Сам я їх не бачив.

Мені вручив їх Клавдію, а він

Одержав їх із перших рук.

К о р о л ь

Лаерте,

Я прочитаю вам. (гінцю) – А ви ідіть.

Гонець виходить.

(Читає.)

"Великодержавний! Дізнайтесь, що я голим висаджений на берег вашого королівства. Завтра я буду просити дозволу уздріти ваші королівські очі, щоб, заручившись вашою згодою, викласти обставини мого раптового і дивного повернення. Гамлет".

Що означає це? Чи всі вернулись?

Чи це брехня і зовсім все не так?

Л а е р т

Ви впізнаєте підпис?

К о р о л ь

Почерк принца.

Та що це значить "голим"? І внизу

"Один" в приписці. Як це пояснити?

Л а е р т

Не знаю сам. Та хочеться зустрітись.

Я тішуся думкою, що кину у лице

Йому прості слова: "Це ти зробив".

К о р о л ь

Усе на краще, чи не так, Лаерте?

Сама собою складається справа.

Я буду направляти вас.

Л а е р т

Я згоден.

Та тільки не старайтесь помирить.

К о р о л ь

Який там мир! Якщо він повернувся,
То знов його так просто не зашлеш.
Для нього я придумав дещо інше:
Ризикувати так його примушу,
Що він загине з власного бажання.
Його кінець не викличе докору,
І навіть мати замір не побачить,
А лиш нещасний випадок.

Л а е р т

Я з вами;
Ви можете мене своїм знаряддям
Зробити.

К о р о л ь

Все до того і іде.
Тебе заочно тут не раз хвалили
При Гамлеті. Всі здібності твої
Не викликали заздрощів у нього,
Окрім одного дару, хоч для мене
Цей дар і не здається головним.

Л а е р т

Чому ж позаздрив він?

К о р о л ь

Одній дурниці.
На капелюсі юності то – стрічка,
Хоч і потрібна. Молодості личить
Легкий, безпечний одяг, а на старість
Задля здоров'я тіло одягають
У соболине хутро. Був тут якось,
Два місяці тому, один нормандець.
Я бачив, як французи їздять верхи,
Бо воював із ними. Ну, а цей
Був просто чарівник. Він у сідлі
Творив з конем такі незвичні штуки,
Немов і сам наполовину зрісся
З прекрасним звіром. Навіть не присниться,
Що витворяв цей вершник на коні!

Л а е р т

Це був нормандець?

К о р о л ь

Кажуть, що нормандець.

Л а е р т

Ручаюсь головою, що Ламонд.

К о р о л ь

Так, саме він.

Л а е р т

Я добре з ним знайомий.

Він – перл свого народу.

К о р о л ь

Він казав,

Що ти – боєць. Прекрасно відгукнувся

Про вміння фехтувати на рапірах,

Сказавши, що тобі немає рівних

В цьому мистецтві. Перші задерики

Втрачають спокій, швидкість, окомір

При зустрічі з тобою. Ці слова

У Гамлета таку збудили заздрість,

Що одного він тільки і бажав:

Щоб в Данію скоріше ти приїхав

І ви могли зустрітись в поєдинку.

Ось привід слухний.

Л а е р т

Привід? Та для чого?

Як розуміть?

К о р о л ь

Скажи мені, Лаерте:

Ти справді пам'ять батькову шануєш

Чи, як з печалі писаний портрет,

Ти – образ без життя?

Л а е р т

Питання дивне!

К о р о л ь

Не сперечаюсь: батька ти любив,
Але любов породжується часом
І з часом же, як знаємо, вогонь
Слабішає і не горить, а тліє.
Вогонь любові, стиснений в серцях,
Згасає сам собою від нагару.
Якщо не дати волі почуттям,
Вони від переповнення дрібніють.
Що хочеться робити, те й роби,
Допоки є охота: у бажання
Не менше справ і змін на кожен день,
Ніж рук, і планів, і голів на світі.
А після пізно плакати й зітхати.
Але до справи. Повернувся Гамлет.
Скажи, Лаерте, чим ти доведеш,
Що ти і справді син такого батька?

Л а е р т

Побачу в церкві – горло переріжу.

К о р о л ь

Святині для убивці не буває,
І помста меж не знає. Та тоді,
Лаерте, залишайся краще вдома.
Принц, повернувшись, сам почує скоро
Про твій приїзд. Всі будуть вихвалять
Твоє мистецтво і слова француза
Новим покриють лиском. Вас зведуть,
За вас обох почнуть заклади ставить.
А Гамлет наш, безпечний і прямий,
Не буде придивлятися до зброї,
І легко ти, заточеним клинком
Затуплену рапіру підмінивши,
Сквитаєшся за батька.

Л а е р т

Дуже добре!

Змашу і лезо дечим на додачу.
У знахаря купив колись я мазь
Таку, що, ніж помазавши у ній,
Достатньо злегка уколоти палець,

Щоб вмерти неминуче. Не врятують
Ніякі трави і ніякі ліки.
Отрутою я вимащу клинок,
І досить буде зачепити принца,
Щоб він помер.

К о р о л ь
Обдумаєм повніш,
Чи можуть несподіванки чекати?
Припустимо, що план не дуже вдалий
І зірветься, або наш хитрий намір
Відкриється. Як бути нам тоді?
Потрібно мати щось іще в запасі.
Чекай, пометикую. Що робити?
За вас ми будем битись об заклад...
Ну ось, знайшов.
Коли у боротьбі вам стане жарко -
Для цього ти частіше атакуй -
І принц попросить пити, буде кубок
Для нього приготовано завчасно.
Достатньо пригубити і, хоча б
Ти не зробив подряпини на принці,
Йому кінець. - Послухай, що за шум?

Входить королева.
А, королева!
К о р о л е в а
Знов біда, Лаерте!
Офелія, нещасна, потонула.

Л а е р т
Як, потонула? Де? Не може бути!

К о р о л е в а
Там, де верба над річкою схиляє
У воду сиве листя, отуди
Вона прийшла плести вінки й гірлянди
Із кропиви, латаття, перстачу
Та інших квітів, що ростуть на луках.
Вона хотіла квітами увити
Вербові віти, узялась за сук,

А він зламався, і вона у річку
Упала із гірляндами. Спочатку
Її тримала сукня, що роздулась,
І як русалку ніс її потік.
Вона пливла між квітів і співала
Пісні якісь протяжні, старовинні,
Немов не розуміючи біди.
Та довго це тривати не могло,
І сукня, що намокла, потягнула
Її на дно від квітів і пісень.

Л а е р т
Невже таки втопилась?

К о р о л е в а
Потонула!

Л а е р т
Офеліє, води тобі достатньо,
Щоб я не доливав її слізьми.
Та стриматись не можу, хоч і сором.
Не я їх ллю, природа виливає
Все бабське в нас. Володарю, прощайте!
В душі пожежа, а ганебна слабкість
Усе псує.
(Іде геть.)

К о р о л ь
Гертрудо, скільки сил
Доклав я, щоб Лаерта втихомирить!
Тепер, боюсь, він знову розгориться.
Ходім за ним.

Ідуть геть.

ДІЯ П'ЯТА

Сцена перша

Ельсинор. Кладовище.
Входять два г р о б а р я з лопатами.

Перший гробар. А чи справедливо ховати її по-християнськи, якщо вона сама домогалась вічного блаженства?

Другий гробар. Напевне, справедливо. Ти копай скоріше їй могилу. Її показували слідчому і постановили, щоб по-християнськи.

Перший гробар. Нечувана справа! Якби ж то вона втопилася у стані самозахисту.

Другий гробар. Так і постановили.

Перший гробар. Стан самозахисту треба ще довести. Без нього незаконно. Якщо я, скажімо, з наміром топлюсь, то це доводить дія, а всяка дія має три сторони: намір, вчинок і здійснення. Отже, з наміром вона і втопилася.

Другий гробар. Ні, ти послухай, пане гробокопач...

Перший гробар. Чекай. Ось тобі, скажімо, вода. Добре. Ось, скажімо, людина. Добре. От, скажімо, іде людина до води і топиться. Хочеш чи не хочеш, а вона іде, ось у чому суть. Інша мова – вода. Якщо вода іде до людини і топить її, вона за свою біду не відповідає. Отже, хто у своїй смерті не винний, той своє життя не губив.

Другий гробар. Це по якій же статті?

Перший гробар. Про розшук і розслідування.

Другий гробар. Хочеш знати правду? Якщо б вона не була дворянкою, не бачити б їй християнського поховання.

Перший гробар. Справді, і дуже прикро. Вельможна публіка топись і вішайся, скільки душі заманеться, а наш брат-християнин не смій і думати. Ну, та добре. Подай-но заступ. А що до дворян, то нема давніших, ніж садівники, землекопи і гробарі. Їх звання – від самого Адама.

Другий гробар. Хіба він був дворянин?

Перший гробар. Він перший ходив озброєний.

Другий гробар. Не було в нього ніякої зброї.

Перший гробар. Та ти, мабуть, язичник? Як не розумієш святе письмо? В ньому сказано: "Адам копав землю". Що ж, він її копав голими руками? Ну, ось тобі ще запитання. Тільки відповідай до ладу, а то дивись...

Другий гробар. Добре, питай.

Перший гробар. Хто будує міцніше муляра, корабельного майстра і теслі?

Другий гробар. Той, що зводить шибениці. Шибениця переживе усіх, хто потрапить на неї.

Перший гробар. Їй-богу, розумака! Шибениця – це добре. Та дивлячись для кого. Добре для того, хто чинить погано. А ти сказав погано, ніби шибениця міцніша церкви. Отже, шибениця для тебе й добра. Давай спочатку, тільки тепер запитуй ти.

Другий гробар. "Хто будує міцніше муляра, корабельного майстра і теслі?"

Перший гробар. Скажи сам і відчепись.

Другий гробар. А от і скажу!

Перший гробар. Ну!

Другий гробар. Ні, чорт, не можу.

Входять Г а м л е т і Г о р а ц і о і зупиняються оддалік.

П е р ш и й г р о б а р. Не ламай собі голову. Скільки осла не поганяй, він швидше не піде. А якщо тебе наступний раз спитають про це, відповідай: "гробар". Його будинки простоять до Судного дня. Ну, та добре. Збігай-но, брате, до Йогена і принеси шкалик горілки.

Другий гробар іде геть.

(Копає і співає.)

"Колись у роки молоді

Я так любив дівчат,

І огортав мене тоді

Незрозумілий чад".

Г а м л е т. Невже він не відчуває, чим займається, що співає, риючи могилу?

Г о р а ц і о. Звичка обернула це для нього в звичайну роботу.

Г а м л е т. Це зрозуміло. Рука чутлива, доки її не натрудиш.

П е р ш и й г р о б а р

(співає)

"Та тихо старість підійшла,

І зник любові слід.

Лякає зморшками чола

Старий, трухлявий дід".

(Викидає з могили череп.)

Г а м л е т. У цього черепа був язик, і він міг колись співати. А цей негідник гепнув його об землю, ніби це череп Каїна, що здійснив перше вбивство. Можливо, голова, якою розпоряджається цей осел, належала якомусь політику, що збирався перехитрувати самого господа бога, хіба ні?

Г о р а ц і о. Можливо, принце.

Г а м л е т. Або якомусь придворному, що говорив: "Доброго ранку, найсвітліший володаре. Як вам спочивалось?" Його звали лордом таким-то, і він вихваляв лордові такому-то його коня, сподіваючись напроситися на подарунок. Чи не правда?

Г о р а ц і о. Правда, принце.

Г а м л е т. Отож бо. А тепер він у володінні Кирпатої, без щелепи, і гробар б'є його по вилицях лопатою. Дивовижне перетворення, якби ми тільки могли його простежити! Чи варто було викохувати ці кістки, щоб потім грати ними в бабки? Мої починають нити від такої думки.

П е р ш и й г р о б а р

(співає)

"Ти закріпи на держаку
Надійно заступ свій
І рий могилу старику,
Щоб він улігся в ній".

(Викидає з могили другий череп.)

Г а м л е т. Ось іще один... Уявімо, що це череп законника. Де тепер його карлючки і викрутаси, його хитрощі й мудрування, його казуїстика? Чому він дозволяє цьому грубому мужику ляскати себе брудною лопатою по потилиці і не притягує його до відповідальності за скривдження дією? Гм! Свого часу це міг бути скупник земель, що загруз у всіляких закладних, боргових зобов'язаннях, судових протоколах та актах про стягнення. Невже всі його купчі та стягнення привели лиш до того, що череп землевласника набитий брудною землею? Невже всі його поручительства, прості і двосторонні, забезпечили йому наділ розміром у два листи пергаменту? Навіть його земельні акти не вмістились би не такому клаптику. А хіба сам землевласник не має права розлягтися вільніше?

Г о р а ц і о. Ні на п'ядь, принце.

Г а м л е т. Здається, пергамент вичиняють з баранячої шкіри?

Г о р а ц і о. Так, принце, а також з телячої.

Г а м л е т. Ну, то барани і телята – ті, хто вірить у міцність написаного на пергаменті. Я поговорю з цим добродієм. – Чия це могила, люб'язний?

П е р ш и й г р о б а р. Моя, сер.

(Співає.)

"І рий могилу старику,
Щоб він улігся в ній".

Г а м л е т. Вірю, що твоя, бо ти брешеш з могили.

П е р ш и й г р о б а р. А ви – не з могили. Отже, вона не ваша. А я – в ній і, отже, не брешу.

Г а м л е т. Як же не брешеш? Стирчиш у могилі і кажеш, що вона твоя. Вона для мертвих, а не для живих. Ось ти і брешеш, що могила твоя.

П е р ш и й г р о б а р. Ця брехня в могилі не залишиться. Вона перейде від мене до вас.

Г а м л е т. Для якого праведного чоловіка ти її риєш?

П е р ш и й г р о б а р. Ні для якого.

Г а м л е т. Тоді для якої жінки?

П е р ш и й г р о б а р. Теж ні для якої.

Г а м л е т. Для кого ж вона призначена?

П е р ш и й г р о б а р. Для особи, що була жінкою, сер. Нині ж, царство їй небесне, померла.

Г а м л е т. До чого ж точний, хитрун! Потрібно говорити обачно, а то про-падеш від

двозначності. Їй-богу, Горацію, за останні три роки я помітив: всі так посмілішали, що простий народ наступає дворянам на ноги. – Чи давно ти працюєш гробарем?

П е р ш и й г р о б а р. Я почав у той самий день, як покійний король наш Гамлет здолав Фортинбраса.

Г а м л е т. А коли це було?

П е р ш и й г р о б а р. Чи ви самі не знаєте? Це кожен дурень знає. Це було саме того дня, коли народився молодий Гамлет, той, що зійшов з розуму і посланий у Англію.

Г а м л е т. Он як! Навіщо ж його послали в Англію?

П е р ш и й г р о б а р. Як це – навіщо? За розумом і послали. Нехай вправлять йому мозок. А не вправлять, то там і це не біда.

Г а м л е т. Тобто як?

П е р ш и й г р о б а р. А так, що там ніхто і не помітить. Там усі такі божевільні.

Г а м л е т. Яким чином він збожеволів?

П е р ш и й г р о б а р. Кажуть, дуже дивним.

Г а м л е т. Як же саме?

П е р ш и й г р о б а р. А так, що взяв і згубив розум.

Г а м л е т. Та на якому ж ґрунті?

П е р ш и й г р о б а р. На нашому, на данському. Я вже тут тридцять років на кладовищі, змолоду.

Г а м л е т. Чи довго людина пролежить в землі, доки не згниє?

П е р ш и й г р о б а р. Як вам сказати... Якщо не протухне за життя – а зараз пішов такий покійник, що ледве дотягує до похорону, — то років вісім-дев'ять протримається. Кожум'яка, той безперечно всі дев'ять.

Г а м л е т. Чому ж він довше за інших?

П е р ш и й г р о б а р. Бачите, добродію, шкіра в нього так видублена промислом, що довго витримує воду. А вода, хай вам буде відомо, — перший ворог вашому брату покійнику. Ось, наприклад, ще череп. Цей пролежав у землі двадцять три роки.

Г а м л е т. Чий він?

П е р ш и й г р о б а р. Одного шалапутя окаянного, краще не говорити. Чий би, ви думали?

Г а м л е т. Не знаю.

П е р ш и й г р о б а р. Щоб йому пусто було, шибенику! Пляшку рейнського якось вилив мені на голову! Оцей череп, добродію, це череп Йорика, королівського блазня.

Г а м л е т. Оцей?

П е р ш и й г р о б а р. Саме цей.

Г а м л е т. Дай погляну. (Бере череп до рук.) Бідний Йорик! – Я знав його, Горацію. Це була надзвичайно дотепна людина, невичерпна на вигадки. Він разів з тисячу таскав мене на спині. А тепер це – сама огида, що нудотою підступає до горла. Тут повинні були рухатись губи, які я так часто цілував. – Де тепер твої жарти, твої витівки, твої пісні? Де спалахи сміху, від якого щоразу реготав увесь стіл? Нічого не лишилося, щоб шкірити зуби над власною беззубістю? Зовсім відвисла щелепа? Піді-но в будуар

великосвітської дами і покажи їй, якою вона зробиться колись, не дивлячись на рум'яна товщиною в дюйм. Спробуй її цим розсмішити. – Скажи мені, Горацію, одну річ.

Г о р а ц і о. Що саме, принце?

Г а м л е т. Як ти думаєш: Олександр Македонський мав у землі такий же вигляд?

Г о р а ц і о. Точнісінько такий.

Г а м л е т. І так само смердів? Фу! (Кладе череп на землю.)

Г о р а ц і о. Так само, мій принце.

Г а м л е т. До якого убозтва можна дійти, Горацію! Що заважає нам прослідкувати долю Олександрового праху крок за кроком, аж до останнього, коли він іде на затичку до бочки з пивом?

Г о р а ц і о. Це означало би розглядати речі надто пильно.

Г а м л е т. Зовсім ні. Це означало би покірно рухатись за їх розвитком, підкоряючись імовірності. Приблизно так: Олександр помер, Олександра поховали, Олександр став прахом, прах – земля, із землі добувають глину. Чому б глині, якою він став, не піти на обмазку пивної бочки?

Король, що обернувся в тлін,

Годиться для обмазки стін.

Хто світ походами лякає,

Дивись, вже бочку затикає.

Та тихше! Станьмо далі! Он король.

Входить похоронна процесія.

За труною ідуть к о р о л ь, к о р о л е в а, почет,

Л а е р т і с в я щ е н и к.

Он королева. Двір. Кого ховають?

Чому не за обрядом? Певне, той,

Кого несуть, життя себе позбавив.

Хтось із вельмож. Та тут нас можуть бачить.

Відійдемо, Горацію, ще далі.

(Відходить разом з Горацією.)

Л а е р т

Що можете додати із відправи?

Г а м л е т

Оце – Лаерт, юнак насправді гідний.

Л а е р т

Що ще додати маєте на думці?

С в я щ е н и к

Ми вже і так розширили надмірно
Чин поховання. Смерть у неї темна.
Коли б у це не втрутилася влада,
То їй до гласу трубного прийшлося б
Лежати в неосвяченій землі.
І град каміння замість молитов
Її би супроводжував, а їй
Поклали на труну вінки і квіти
І дзвоном провели до кладовища.

Л а е р т

І це усе, що ви могли зробити?

С в я щ е н и к

Усе. Ми осквернили би обряд,
Якби над нею реквієм співали,
Як над всіма, хто з миром відійшов.
Нічого більше.

Л а е р т

Опустіть труну!
Хай з плоті непорочної її
Фіалки проростуть! – Та знай, прелате,
Сестра в раю служити буде Богу,
Коли ти в пеклі витимеш, як пес.

Г а м л е т

Офелія?!

К о р о л е в а

(розкидуючи квіти)

Ніжніше – найніжнішій.
Спи з миром! Так хотілося мені,
Щоб Гамлету дружиною ти стала.
Я мріяла, що квітами укрию
Подружню постіль вашу. Доведеться ж
Покласти квіти на твою могилу.

Л а е р т

Хай тричі тридцять найлютіших кар
Тепер впадуть на голову того,

Хто так злочинно розум твій затьмарив!
Не треба. Почекайте засипати.
В останній раз її обняти хочу.
(Стрибає у могилу.)
Засипте краще мертву із живим,
Зведіть над нами рукотворну гору,
Що вище Пеліона і Олімпа!

Г а м л е т
(виступаючи вперед)
Хто тут кричить на цілий світ від горя
Так, що спинились, вражені, у небі
Над ним зірки? Йому до послуг я,
Принц Гамлет Данський.
(Стрибає у могилу.)

Л а е р т
Цур тобі, нечистий!
(Бореться з ним.)

Г а м л е т
Учись молитись! Горла не души.
Зі мною не заводься необачно.
Я не гарячий, та попереджаю,
Що ти ще пожалкуєш. Руки з горла!

К о р о л ь
Розбороніть їх!
К о р о л е в а
Гамлете!
В с і
Панове!
Г о р а ц і о
Спокійніше!

Їх розбороняють, і вони виходять з могили.

Г а м л е т
Суперництво оце
Нам допоможе вирішити зброя.

К о р о л е в а

Суперництво, мій сину?

Г а м л е т

Я любив

Офелію, як навіть сорок тисяч

Братів її любити не могли б.

Скажи, на що ти здатний задля неї?

К о р о л ь

Лаерте, він безумний.

К о р о л е в а

Не чіпайте!

Г а м л е т

На що би ти наважитися зміг?

Ридав би? Одяг рвав? Голодував?

Пив оцет? Крокодилів їв? Усе це

Я можу теж. Прийшов ти сльози лити?

Мені на посміх лізти у могилу,

Щоб вас зарили вдвох? Я можу теж.

Ти говорив про рукотворну гору?

Нехай мільйони акрів нам нагорнуть

На цю могилу, щоб спалило сонце

Її верхівку, щоб із нею поруч

Здавалася бородавкою Осса!

До крику вдався ти. Я можу теж.

К о р о л е в а

На крик його уваги не звертайте.

Коли припадок пройде, Гамлет знову

Отямиться і буде наче голуб.

Г а м л е т

Скажи, Лаерте, звідки ця ворожість?

Мені здається, ми колись дружили.

Та в різні боки вітер нас розніс:

Як вовка не годуй, він піде в ліс.

(Іде геть.)

К о р о л ь

Горацію, побудьте з ним, будь ласка.

Горацію іде геть.

(Лаерту)

Розмову нашу добре пригадайте

І потерпіть. Кінець вже недалеко. –

Гертрудо, хай за принцем прослідкують. –

За смерть оцю заплатить він життям.

Полегшено зітхну я лиш тоді,

Як буде він на божому суді.

Ідуть геть.

Сцена друга

Зала в замку.

Входять Г а м л е т і Г о р а ц і о.

Г а м л е т

Про це вже досить, пригадаймо інше.

Ти пам'ятаєш, як ми відпливали?

Г о р а ц і о

Звичайно, принце.

Г а м л е т

Я не міг заснути,

В душі тривала дивна боротьба.

Лежав я, мов злочинець у кайданах,

На ліжку у каюті. Враз схопився,

Мов хтось штовхнув. Хай славиться квапливість!

Як часто нас рятує безрозсудність,

Де роздуми глибокі гублять нас!

Напевне, є на світі божество,

Що направляє всупереч людині

Її життя.

Г о р а ц і о

На наше щастя, є.

Г а м л е т

Я вийшов із каюти. Плащ накинув,

Пішов шукати їх на кораблі.

У темряві навпомацки знайшов,

Украв у них листа і повернувся
До себе знов. Забувши страх і стид,
Печатки позривав і прочитав,
Дивуючись підлоті королівській,
Якою небезпекою є Гамлет
Для Данії і Англії. Наказ:
Мене без довгих роздумів схопити
І відрубати голову.

Г о р а ц і о

Невже?!

Г а м л е т

Ось лист. Його ти потім прочитаєш.
Чи хочеш знати, що зробив я далі?

Г о р а ц і о

Я слухаю уважно.

Г а м л е т

Розізлившись,
Я ще не знав, як вирватись на волю
Із цих тенет. Я склав новий наказ
І начисто його переписав.
Колись, як наша знать, і я вважав
Хороший почерк чимось непристойним
І навіть намагався зіпсувати.
Та як він допоміг мені в біді!
Сказать, що написав я?

Г о р а ц і о

О, звичайно.

Г а м л е т

Вустами короля наказ велів:
Оскільки платить Англія данину
І наша дружба квітне, наче пальма,
Оскільки мир і злагода над нами
Всміхаються в пшеничному вінку,
Оскільки, — і багато тих "оскільки", —
То, прочитавши цей наказ, негайно
Людей, що привезли папери ці,

Без суду й покаяння умертвити.

Г о р а ц і о

А як же без печатки?

Г а м л е т

О, мені

Допомогло і в цьому провидіння!

Була зі мною батьківська печатка,

Що послужила нинішній взірцем.

Я склав папір, як той, скріпив печаттю,

Відніс і, непомічений, поклав

Назад, немов підмінену дитину.

На ранок стався бій, що описав

Тобі в листі я. Все, що далі, — знаєш.

Г о р а ц і о

Так Гільденстерн і Розенкранц пливуть

На неминучу смерть?

Г а м л е т

Самі полізли.

Мене не мучить совість. Їх кінець –

Пронозливості їхній нагорода.

Коли свої рахунки зводять старші,

Молодший поміж ними не встрявай!

Г о р а ц і о

Який король підступний!

Г а м л е т

От і зваж,

Чому я роздратований без міри.

Йому, як бачиш, мало, що мене

Позбавив батька, вкрив ганьбою матір,

Свавільно став між мною і народом.

Він вирішив відняти і життя!

То краще вже його я знищу сам.

Чи не було б прокляттям дозволяти

Смердючій язві далі нас губить?

Г о р а ц і о

Дізнається він скоро про підміну
Із Англії.

Г а м л е т

Напевне. Поки що ж
Я маю кілька днів на всі турботи.
Людське життя коротке. Ледве встигнеш
Сказати кілька слів - і вже кінець.
Жалкую я, Горацію, що сварку
З Лаертом я завів. Його нещастя -
Немов би віддзеркалення моїх.
Я помирюсь із ним. Але навіщо
Так голосно виказувати сум?
Мене він цим обував.

Г о р а ц і о

Тихше. Хто там?
Входить О з р і к.

О з р і к. Дозвольте привітати з поверненням до Данії, ваша високосте!

Г а м л е т. Широ дякую, сер. (Стиха до Горацію.) Знаєш ти цю комаху?

Г о р а ц і о(стиха). Ні, принце.

Г а м л е т(стиха). Твоє щастя, бо знати його - не заслуга. У нього багато землі, до того ж родючої. Якщо скот володіє скотиною, то його ясла завжди будуть поруч із королівськими. Це - грак, що залетів занадто високо.

О з р і к. Ласкавий принце, якби у вашої високості знайшовся час, я передав би вам дещо від його величності.

Г а м л е т. Сер, я закарбую це глибоко в душі. Але користуйтеся капелюхом за призначенням: йому місце на голові.

О з р і к. Дякую, ваша високосте, дуже жарко.

Г а м л е т. Та ні, повірте, дуже холодно: вітер північний.

О з р і к. Справді, трошки холоднувато. Ваша правда.

Г а м л е т. І все ж, по-моєму, душно й жарко, як для моєї комплекції.

О з р і к. Надзвичайно, принце! Така духота, що не підберу й слова. Однак, принце, за наказом його величності сповіщаю, що він поставив на вас великий заклад.

Г а м л е т. І все ж я вас прошу...(Примушує Озріка одягти капелюха.)

О з р і к. Ну що ви, люб'язний принце? Мені так зручніше, слово честі. Принце, днями до двору прибув Лаерт, справжній джентльмен, повний щонайкращих якостей, бездоганний у поведженні і показний. Правду кажучи, якщо говорити про нього високими словами, це - довідник і підручник благородства, бо в ньому зібрано все, що належить знати дворянину.

Г а м л е т. Сер, він нічого не втратив у вашому визначенні. Хоч, я думаю, описуючи його частинами, ми заплутались би, примушуючи пам'ять наздоганяти його переваги. Але скажу щиро: це істота вищої породи і така рідкісна, що зрівнятися з ним, кажучи по совісті, може лише його власний відбиток, а ті, що наслідують його, — лише слабкі тіні, не більше.

О з р і к. Ваша високість говорить про нього дуже точно.

Г а м л е т. Та до чого все це, сер? Навіщо ми поганимо цього джентльмена своїми грубими розмовами про нього?

О з р і к. Що, принце?

Г о р а ц і о. Чи не можна сказати пряміше? Спробуйте, добродію.

Г а м л е т. Для чого ви приплели цього джентльмена?

О з р і к. Лаерта?

Г о р а ц і о(стиха Гамлету). Його гаманець вже порожній. Всі золоті слова розтрачені.

Г а м л е т. Так, Лаерта, сер.

О з р і к. Я знаю, що вам відомо...

Г а м л е т. Я хотів би, щоб це було відомо і вам. Хоч і в такому випадку я нічого б не виграв. Отже, сер?

О з р і к. Я знаю, що вам відома довершеність Лаерта.

Г а м л е т. Не наважуюсь судити, щоб не бути змушеним рівнятися з ним. Хоча пізнати себе можна лише порівнюючи з іншими.

О з р і к. Мова йде про довершеність, з якою він володіє зброєю. На загальну думку, йому нема в цьому рівних.

Г а м л е т. Яка в нього зброя?

О з р і к. Рапіра і кинджал.

Г а м л е т. Подвійна зброя. Що ж далі?

О з р і к. Мій принце, король б'ється об заклад з Лаертом на шість арабських коней, проти яких той, як я чув, ставить шість французьких рапір і кинджалів разом з поясами, портупелями та усім іншим. Три пари гужів дійсно казкової краси і дуже підходять до руків'я: надзвичайно витончені гужі з повчальними прикрасами.

Г а м л е т. Що ви називаєте гужами?

Г о р а ц і о(стиха Гамлету). Я відчував, що доведеться зазирнути у примітки.

О з р і к. Гужі, сер, — це ремені до портупей.

Г а м л е т. Вираз був би зрозумілішим, якби замість рапір ми носили гармати. А доти хай це будуть портупеї. Та не будемо відхилятися. Отже, шість арабських коней проти шести французьких рапір, їх причандалів і трьох пар гужів з повчальними прикрасами. За що ж це все прозакладено, як ви сказали?

О з р і к. Король стверджує, принце, що при обміні ударами Лаерт у дванадцяти сутичках візьме верх над вами не більш ніж на три удари. На таке співвідношення сил, дванадцять до дев'яти, король і зробив свою ставку. Це можна було б негайно перевірити, якщо ваша високість зволить відповісти.

Г а м л е т. А якщо я відповім: ні?

О з р і к. Я хотів сказати, принце: якщо ви дасте згоду.

Г а м л е т. Сер, я буду гуляти цією залю. Як його величності відомо, зараз час мого відпочинку. Хай принесуть рапіри. Якщо цьому добродію охота і король не змінить свого наміру, я спробую, якщо зможу, виграти його парі. Коли ж ні, мені дістануться тільки сором і невідбиті удари суперника.

О з р і к. Можу я саме так передати ваші слова?

Г а м л е т. Саме так, сер, з прикрасами, які вам до смаку.

О з р і к. Доручаю себе у своїй відданості вашій високості.

Г а м л е т. Щиро ваш, щиро ваш...

Озрік виходить.

Добре робить, що доручає. Ніхто інший за нього не поручиться.

Г о р а ц і о. Побігло курчатко із шкарлупкою на голівці.

Г а м л е т. Він, певне, і материнських грудей не брав інакше, як з розшарку-ванням. Такі вони усі, сучасні. Вони підхопили загальний тон і зовнішні прийоми поведження, якусь закваску, з допомогою якої вони висловлюють свої безглузді і вимучені думки. А варто на них дмухнути – і бульбашок як не було.

Входить в е л ь м о ж а.

В е л ь м о ж а. Принце, його величність вас вітав через молодого Озріка, і той приніс відповідь, що ви чекаєте на нього у цій залі. Він послав дізнатись, чи залишилось у вас бажання змагатися з Лаертом, чи ви б хотіли відкласти.

Г а м л е т. Я постійний у своїх рішеннях. Вони співпадають з бажаннями ко-роля. Якщо йому це зручно, то я готовий. Зараз чи коли завгодно, тільки б я почував себе так само добре, як тепер.

В е л ь м о ж а. Тоді король, королева і всі інші зйдуть сюди.

Г а м л е т. В добрий час.

В е л ь м о ж а. Королева бажала би, щоб перед змаганням ви помирились з Лаертом.

Г а м л е т. Це добра порада.

Вельможа іде геть.

Г о р а ц і о. Ви програєте заклад, мій принце.

Г а м л е т. Не думаю. Відколи він поїхав до Франції, я постійно вправлявся. При зайвих очках я виграю. Та не повіриш, як недобре в мене на душі! Втім, пусте.

Г о р а ц і о. Ні, як же, мій принце!

Г а м л е т. Це, звичайно, дурниці. І разом з тим якесь передчуття, яке зупини-ло б жінку.

Г о р а ц і о. Якщо у вас душа не не місці, слухайтесь її. Я піду їм назустріч і попереджу, що вам не по собі.

Г а м л е т. Ні в якому разі. Треба бути вищим забобонів. На все божя воля, навіть у житті і смерті горобця. Як щось зі мною має трапитись зараз, значить цього не доведеться чекати. Якщо не зараз, однаково цього не обминеш. Найголовніше – бути завжди готовим. Раз ніхто не знає своєї останньої години, чому б не зібратись

завчасно? Будь що буде!

Входять к о р о л ь, к о р о л е в а, Л а е р т, О з р і к,
почет, слуги з рапірами та інші.

К о р о л ь

Стій, Гамлете. Дай вам з'єднаю руки.
(Вкладає руку Лаерта в Гамлетову.)

Г а м л е т

Я знехотя образив вас, Лаерте,
То ви, як дворянин, мені пробачте.
Усі довкола знають, та і ви,
Можливо, чули, що мою свідомість
Затьмарює хвороба час від часу.
Усе, чим зачепити міг я вас,
І вашу честь, і ваші почуття,
Хвороба непоступлива зробила.
Чи винен в цьому Гамлет? Ні, не винен.
Якщо я вас образив у нестямі,
Чи Гамлет вас образив? Ні, не він.
Хто винен тут? Лише його безумство.
Якщо це так, то Гамлет – позивач,
Бо і для нього це безумство – кривдник.
Я заявляю голосно, при всіх:
Якщо я зло творив, то ненавмисне.
Хай вибачать мені великодушно
За те, що я стрілу пустив над дахом
І в брата вцілив.

Л а е р т

В глибині душі,
Де й місце для ненависті, прощаю.
Та інша справа честь: тут свій закон,
І вибачити я не маю права,
Аж поки строгі судді і знавці
Не розберуть, чи можу я миритись.
А до тих пір приймаю вашу дружбу
І дружбою за неї відплачу.

Г а м л е т

Сердечно радий і приймаю виклик

Із спокоєм душевним. – Де рапіри?

Л а е р т

Мені одну.

Г а м л е т

Я вигідний суперник.

Майстерність ваша поруч із моєю

Засяє, наче зірка.

Л а е р т

Не кепкуйте.

Г а м л е т

Життям клянуся, що кажу серйозно.

К о р о л ь

Роздайте їм рапіри. – Вам відомі

Умови поєдинку?

Г а м л е т

Так, мілорде.

Ви ставите на слабість проти сили.

К о р о л ь

Щоб урівняти шанси в боротьбі,

Він поступився аж на три удари.

Л а е р т

Рапіра заважка. Подайте іншу.

Г а м л е т

Мені якраз. – Чи рівні в довжину?

О з р і к

Так, милий принце.

Вони готуються до бою.

К о р о л ь

Дайте нам вина.

При першому і другому ударі,

Що зробить принц, або коли відіб'є
Удар у третій сутичці – стріляти
З усіх бійниць у замку із гармат.
За Гамлета король підніме кубок,
Перлину в нього кинувши, ціннішу
За ту, яку носили у короні
Чотири королі. Подайте кубки.
Хай грім литавр доповідає трубам,
А труби сповіщають гармашам,
Гармати – небу, небеса – землі
Тост короля за Гамлета. – Почнімо.
Увага, судді! Пильно придивляйтесь.

Г а м л е т
Готуйтеся.
Л а е р т
Б'юсь.
Б'ються.

Г а м л е т
Удар.
Л а е р т
Відбито.
Г а м л е т
Судді!
О з р і к
Удар, чіткий удар.

Л а е р т
Почнемо знов.
К о р о л ь
Твоя перлина, Гамлете. Я п'ю
За успіх твій.

Труби і гарматні постріли за сценою.
Подайте кубок принцу.

Г а м л е т
Не час ще пити. Потім. – Захищайтесь.

Б'ються.

Іще удар. Ви згодні?

Л а е р т

Так. Удар.

К о р о л ь

Наш син перемагає в поєдинку.

К о р о л е в а

Дай, Гамлете, з обличчя стерти піт.

Ось хусточка. Як ти розгарячився!

За успіх твій я випити повинна.

Г а м л е т

О матінко...

К о р о л ь

Не пий вина, Гертрудо!

К о р о л е в а

Я хочу пити. П'ю за тебе, сину!

К о р о л ь

(на бік)

Отрута в кубку! Їй нема рятунку!

Г а м л е т

Ні, матінко, мені ще рано пити.

К о р о л е в а

Дай, сину, обітру тобі лице.

Л а е р т

Ну, а тепер ударю я.

К о р о л ь

Навряд.

Л а е р т

(на бік)

Хоч вчинок проти совісті.

Г а м л е т

Лаерте,

Прошу: зі мною втретє не жартуйте,

На повну силу бийтесь; я боюсь,

Що ви мене пестунчиком вважали.

Л а е р т

Ви думаєте?

Б'ються.

О з р і к

Промах у обох.

Л а е р т

Так ось же вам!

Лаерт ранить Гамлета; потім у сутичці вони
мінються рапірами і Гамлет ранить Лаерта.

К о р о л ь

Розборонити їх!

Г а м л е т

Ні, ще!

Королева падає.

О з р і к

На допомогу королеві!

Г о р а ц і о

В крові обидва. – Як це сталось, принце?

О з р і к

Ну як, Лаерте?

Л а е р т

Хитро розставляв

Я, Озріку, тенета. Та кулик

Потрапив сам у них за віроломство.

Г а м л е т

Що з матір'ю?

К о р о л ь

Звичайна непритомність.

Упала, кров побачивши.

К о р о л е в а

Неправда.

Мій Гамлете! Отруєне вино!

(Вмирає.)

Г а м л е т

Між нами зрада! Гей! Закрийте двері!

Шукайте винуватця!

Л а е р т

Не шукай.

Тобі нема рятунку від отрути,

Не більш як півгодини проживеш.

Не допоможе аніяке зілля.

Рапіра ця отруєна і гостра.

Я гину сам за підлість і не встану.

Померла королева. Ні, не можу...

Король, один король у всьому винен!

Г а м л е т

Отруєна рапіра? Ну, то йди

Сміливо за призначенням!

(Заколює короля.)

В с і

Тут зрада!

К о р о л ь

Рятуйте, друзі! Він мене лиш ранив.

Г а м л е т

Так на ж тобі, убивце сластолюбний!

Ось кубок твій. Ковтай свою перлину!

І вирушай за матір'ю услід!

Король вмирає.

Л а е р т

Він заслужив розплату, бо отруту

Він сам у кубок кинув. А тепер,

Мій благородний Гамлете, прощаймось.

Тобі прощаю смерть свою і батька,

А ти мені свою пробачиш смерть!

(Вмирає.)

Г а м л е т

Пробач йому господь! Я йду за ним.
Всьому кінець, Горацію. Прощайте
І ви, моя злощасна королево!
А ви, фіналу свідки безголосі,
Якби ще мав я час (та тільки смерть –
Безжальний конвоїр, що не чекає),
Я стільки б розказав... Та все одно.
Горацію, я гину! Ти живий,
То людям розкажи про мене правду.

Г о р а ц і о

Цьому не бути. Тут ще є отрута.
Не данець я, а римлянин скоріш.

Г а м л е т

Якщо ти чоловік, облиш цей кубок.
Як я з'явлюсь на суд нащадків наших,
Коли не знає істини ніхто?
Якщо мені ти друг, то ти на час
Поступишся обіцяним блаженством.
Подихай ще турботами життя
І розкажи про мене.

Далекий марш і постріли за сценою.
Що за шум?

О з р і к

То Фортінбрас, що переміг поляків,
Додому ідучи, дає салют
На честь послів англійських.

Г а м л е т

Я вмираю.
Отрута діє. Вже мене живим
Із Англії посольство не застане.
Передрікаю: вибір ваш впаде
На Фортінбраса. Сам я теж за нього.
Горацію, скажи йому про це
І що тут відбулось. А далі – тиша.

(Вмирає.)

Г о р а ц і о

Розбилось серце рідкісне. Нехай
Він мирно спить під співи херувимів!
Навіщо ж з барабанами сюди?

Марш за сценою.

Входять Ф о р т і н б р а с і англійські послы
з барабанним боем, знаменами і почетом.

Ф о р т і н б р а с

Де відбулась подія ця?

Г о р а ц і о

Яка?

Скорботна і печальна? Саме тут.

Ф о р т і н б р а с

Уся ця кров кричить про різанину.
Гучний бенкет, мабуть, в чертогах смерті,
Що стільки жертв безладно і поспішно
Вона поклала тут.

П е р ш и й п о с о л

Дивитись страшно!

Із Англії новини запізнились.

Загинув той, кому везли ми звістку
Про страту Розенкранца й Гільденстерна
З письмової вимоги короля.
Хто скаже нам спасибі?

Г о р а ц і о

Не король.

І від живого дяки ви б не мали.
Він зовсім смерті їх не домагався.
Якщо вже довелося вам зустрітись
Дорогами із Англії і Польщі
На цій крові, то накажіть покласти
Покійних на високому помості,
І я вам привселюдно розкажу

Про все, що сталося. Розкажу про темні,
Криваві і безжалісні діла,
Негадані і помилкові вбивства,
Покарану дволичність і, нарешті,
Про підступи, що привели до смерті
Призвідців. Ось що маю неодмінно
Я розповісти вам.

Ф о р т і н б р а с

Давайте слухать
І скличемо на раду найзнатніших.
Не в добрий час мені всміхнулось щастя.
У мене є права на данський трон.
Я пред'явлю їх.

Г о р а ц і о

І про це я мушу
Сказати всім від імені того,
Чий голос є вагомим і ухвальним.
Та поспішаймо, доки темний натовп
Не натворив ні смут, ні беззаконня.

Ф о р т і н б р а с

Хай Гамлета піднімуть на поміст,
Як воїна, чотири капітани.
Він заслужив, щоб стати королем,
Та не судилось. Тіло переносьте
Під музику, з дотриманням усіх
Статей суворих церемоніалу.
Ідять і трупи заберіть з собою:
Вони доречні лиш на полі бою.
Гарматам дати залп.

Похоронний марш.

Всі ідуть геть, забравши тіла, після чого
лунає залп.